

Prag duhovnog svijeta

SD 17 (1913.)

Rudolf Steiner

SADRŽAJ

Uvodne napomene	3
O povjerenju koje čovjek može imati u mišljenje i o prirodi misleće duše i meditacije	4
O spoznaji duhovnog svijeta	7
O eterskom tijelu čovjeka i o elementarnom svijetu	11
Sažetak prethodnog	15
O ponavljanju zemaljskih života i o karmi. O astralnom tijelu čovjeka i o duhovnom svijetu. O ahrimanskim bićima	16
O astralnom tijelu i luciferskim bićima. O biću eterskog tijela	20
Sažetak prethodnog	23
O 'Čuvaru praga' i nekim osobitostima nadosjetilnog svijeta	24
O 'Ja' osjećaju i sposobnosti ljudske duše za ljubav i njenom odnosu prema elementarnom svijetu	28
O granici između osjetilnog svijeta i nadosjetilnih svjetova	32
O bićima duhovnih svjetova	34
O duhovnim entitetima	37
O počecima čovjekova fizičkog tijela	40
O istinskom 'Ja' čovjeka	42
Sažetak prethodno navedenog	45
Napomene o odnosu onoga što je opisano u ovoj knjizi prema prezentaciji u mojoj 'Teozofiji' i 'Tajnoj znanosti'	46
Pogovor novom izdanju (1918.)	48

Uvodne napomene

U ovom spisu u aforističkom obliku dani su neki opisi onih dijelova svijeta i čovjeka koji se vide kada duhovna spoznaja prijeđe granicu koja dijeli svijet osjetila od svijeta duha. Ne teži se niti sustavnom prikazu niti cjelovitosti u bilo kojem pogledu, već se neki opisi duhovnih iskustava pokušavaju opisati slobodno. U tom smislu, ovo djelo, kao i ono objavljeno prošle godine, *Ein Weg zur Selbsterkenntnis des Menschen*, ima namjeru nadopuniti i proširiti moje ostale spise. No, i ovdje se nastoji izlagati tako da se napisano može čitati samostalno, bez njihovog znanja.

Svatko tko zaista želi prodrijeti u znanje znanosti duha, osjetit će potrebu da duhovnu oblast života može promatrati uvijek iz novih perspektiva. Sasvim je prirodno da se uz svaki takav prikaz veže neka jednostranost. To daleko više mora biti slučaj s opisima duhovnog svijeta nego s onim fizičkog svijeta. Zato se ne može ozbiljno baviti duhovnim znanjem onaj tko se zadovoljava jednim prihvaćenim prikazom. Sa spisima kao što je ovaj, želio bih da posluže onima koji su ozbiljni u potrazi za znanjem o duhovnom svijetu na naznačeni način. Stoga nastojim duhovne činjenice, koje sam u svojim spisima opisao s određenog gledišta, uvijek iznova prikazati s drugih gledišta. Takvi se prikazi dopunjuju poput fotografija osobe ili procesa, snimljenih s različitih točaka.

Svakim takvim opisom, koji je napravljen s određenog stajališta, ima se prilika izraziti spoznaja koja ne proizlazi iz nekog drugog stajališta. Za one koji i sami traže duhovnu viziju, u ovom tekstu ponovno postoje referentne točke kao materijal za meditaciju. To će se primijetiti, kada se potraže ove referentne točke kako bi se na odgovarajući način primijenile u životu duše.

München, kolovoz 1913.

O povjerenju koje čovjek može imati u mišljenje i o prirodi misleće duše i meditacije

Za budnu svijest dana, ljudsko mišljenje je poput otoka usred poplava duševnog života koji se odvija u dojmovima, senzacijama, osjećajima i tako dalje. U određenoj mjeri čovjek je završio s dojmom, s osjećajem, kada ga je shvatio, odnosno kada je oblikovao misao koja osvjetljava dojam, osjećaj. Čak i u oluji strasti i afekata, određeno smirenje može doći kada brod duše probije svoj put do otoka misli.

Duša ima prirodno povjerenje u misli. Osjeća da bi izgubila svu sigurnost u životu ako ne bi mogla imati ovo povjerenje. Zdrav mentalni sklop nestaje kada započne sumnja u mišljenje. Ako netko ne može razjasniti nešto u mislima, treba mu utjeha da bi došlo do jasnoće, ako bi samo mogao doći do dovoljno snage i oštine misli. Čovjek se može uvjeriti u nesposobnost vlastitog mišljenja; ali ne može podnijeti pomisao da samo mišljenje ne može biti zadovoljavajuće, samo ako se dovoljno prodre u njegovu oblast na način koji je neophodan da bi se određena situacija u životu potpuno osvijetlila.

Ovo raspoloženje duše prema mišljenju leži u osnovi cjelokupne težnje čovječanstva za znanjem. Može biti utišano određenim stanjima uma; ali u mračnom osjećaju duše uvijek će biti prisutno. Oni mislioci koji sumnjaju u valjanost i snagu samog mišljenja, zavaravaju se o raspoloženju svoje duše. Jer upravo je njihova oštrina mišljenja, ono što im, izvjesnim pretjerivanjem, stvara dvojbe i zagonetke. Da stvarno ne vjeruju mišljenju, ne bi se zamarali tim sumnjama i zagonetkama, koje su samo rezultat mišljenja.

Svatko tko razvije ovdje naznačeni osjećaj u odnosu na mišljenje, ne samo da osjeća nešto što u sebi razvija kao snagu ljudske duše, već i nešto što u sebi nosi kao biće svijeta, sasvim neovisno o njemu i njegovoj duši. Biće do kojeg se mora probiti, ako želi živjeti u nečemu što pripada i njemu samom i svijetu neovisno o njemu.

Postoji nešto duboko smirujuće u mogućnosti prepuštanja životu misli. Duša osjeća da se može osloboditi same sebe u ovom životu. Ali duša taj osjećaj treba, jednako kao i suprotan osjećaj, da može biti potpuno u sebi. U ta oba osjećaja leži nužno osciliranje njenog zdravog života. U osnovi, biti budan i spavati, samo su najekstremniji izrazi njihanja tog klatna. Kada je budna, duša je u sebi, živi svoj život; kod spavanja se gubi u općem doživljaju svijeta, te je tako, u izvjesnoj mjeri, odvojena od sebe. – Oba otklona klatna duše prikazana su raznim drugim stanjima unutar njih iskustava. A život u mislima je oslobađanje duše od same sebe, kao što su osjećaj, percepcija, život afekta, i tako dalje, izraz duše koja ostaje u sebi.

Gledano na ovaj način, misao pruža duši potrebnu utjehu protiv osjećaja napuštenosti od svijeta. S pravom se može dobiti osjećaj: što sam ja u struji općih svjetskih zbivanja koja se protežu od beskraja u beskraj, sa svojim osjećajima, sa željama i htijenjima, koji su samo meni važni? Čim netko pravilno osjeti život u mislima, tom osjećaju se suprotstavlja drugi: mišljenje, koje se bavi ovim kozmičkim događajima upija i vas i vašu dušu; živite u tim događajima kada dopustite da njegovo biće teče u vaše mišljenje. Tada se možete osjećati prihvaćenim od svijeta, i osjećati da ste opravdano u njemu. Iz tog raspoloženja duše slijedi snaženje koje ona osjeća kao da joj je došlo od samih kozmičkih sila, u skladu s mudrim zakonima.

Od tog osjećaja samo je korak udaljen onaj u kojem duša kaže: ne mislim samo ja, nešto misli u meni; htijenje svijeta izražava se u meni; moja duša samo nudi scenu u kojoj svijet živi kao misao.

Ovaj osjećaj može biti odbačen ovom ili onom filozofijom. Mnogo je razloga zašto se može učiniti sasvim očiglednim da je upravo iznesena ideja o 'mišljenju svijeta u ljudskoj duši' potpuno pogrešna. S druge strane, mora se priznati da je ova misao ona koja se razrađuje kroz unutarnje iskustvo. Samo oni koji su je ovako razradili, u potpunosti razumiju njenu valjanost i znaju da sva 'pobijanja' ne mogu poljuljati njenu valjanost. Svatko tko kroz nju prođe, može vrlo jasno vidjeti koliko zaista vrijede mnoga 'pobijanja' i 'dokazi'. Često se čine nepogrešivim sve dok se još uvijek ima pogrešna predodžba o dokaznoj vrijednosti njihova sadržaja. Tada je teško komunicirati s ljudima koji takve 'dokaze' smatraju presudnim. Moraju vjerovati da su drugi u krivu, jer još u sebi nisu obavili unutarnji rad, koji bi ih naveo da prepoznaju ono što smatraju pogrešnim, možda čak i glupim.

Za one koji žele pronaći put u znanost duha, korisne su meditacije poput ove koje upravo iznesena o mišljenju. Za takvu osobu radi se o tome, da svoju dušu dovede u stanje koje otvara pristup duhovnom svijetu. Ovaj pristup i za najpronicijivije mišljenje može ostati zatvoren, može ostati zatvoren za najsavršeniju znanost, ako duše ne reagira na duhovne činjenice ili njihovu komunikaciju, koja u nju želi prodrijeti. – Za dohvaćanje duhovnog znanja mogla bi biti dobra priprema, ako je netko često osjetio kakvo se osnaženje krije u raspoloženju duše: 'S mišljenjem ja sam jedno sa strujom svjetskih događaja'. – Apstraktna spoznajna vrijednost ove misli, mnogo je manje važna od osjećaja okrepljujućeg učinka u duši, koji čovjek doživljava kada takva misao snažno struji unutarnjim životom, kada se širi kao dašak duhovnog zraka kroz dušu. Ne radi se samo o prepoznavanju onoga što leži u takvoj misli, već o tome da to doživite. Misao se prepoznaje kada je jednom bila prisutna u duši s dovoljnom snagom uvjerenosti; kako će uroditi plodom kao razumijevanje duhovnog svijeta, nakon što se shvati, mora se uvijek iznova oživljavati u duši. Duša uvijek iznova mora biti potpuno ispunjena njome, tako da samo ona bude u njoj prisutna,

isključujući sve druge misli, osjećaje, sjećanja, i tako dalje. – Takva opetovana koncentracija na misao u koju se potpuno proniknulo, okuplja u duši snage koje su u običnom životu, raspršene; ona ih u sebi pojačava. Ove sakupljene sile postaju organi percepcije za duhovni svijet i njegove istine.

Iz onoga što je naznačeno može se prepoznati pravi proces meditacije. Prvo se probija put do misli koju se može razumjeti sredstvima koja pruža običan život i znanje. Zatim više puta uronite u tu misao, postajući potpuno jedno s njom. Jačanje duše dolazi kroz život s jednom takvom razlučenom mišlju. – Ovdje je kao primjer odabrana misao koja je uzeta iz prirode samog mišljenja. Odabrana je kao primjer jer je posebno plodna za meditaciju. Ali što se tiče meditacije, ono što je ovdje rečeno odnosi se na svaku misao koja se stekne na opisani način. – Osobito je plodonosno za onog koji meditira ako poznaje raspoloženje duše koje proizlazi iz gore navedenog njihanja klatna duševnog života. To je najsigurniji način da se osjeti da ga je u meditaciji izravno dotakao duhovni svijet.

A taj osjećaj je zdrav rezultat meditacije. – Ovaj bi osjećaj trebao zračiti svom snagom u ostatak vašeg budnog života. I to ne tako da uvijek postoji nešto poput dojma meditativnog raspoloženja, nego tako da uvijek možete reći da je cijeli život osnažen iskustvom meditacije. Kada raspoloženje meditacije prožima svakodnevni život poput stalno prisutnog dojma, ono izliva nešto preko njega što remeti nesputanost ovog života. Tada neće biti dovoljno jaka i dovoljno čista tijekom vremena same meditacije. Meditacija donosi prave plodove upravo zato što je svojim raspoloženjem izdvojena od ostatka života. Također, najbolje djeluje na život ako se osjeća kao nešto posebno i istaknuto.

O spoznaji duhovnog svijeta

Uvid u rezultate znanosti duha, olakšan je ako se u običnom duševnom životu promatra ono što se može proširiti i transformirati na način da se postupno približi procesima i bićima duhovnog svijeta. Ako netko ne slijedi ovaj put sa strpljenjem, lako će doći u iskušenje duhovni svijet zamišljati previše sličnim fizičkom ili osjetilnom svijetu. Da, bez toga se neće moći ni stvoriti točna predodžba o samom onom duhovnom i njegovoj vezi s čovjekom.

Duhovni događaji i bića pristupaju čovjeku kada je on pripremio svoju dušu da ih percipira. Način na koji pristupaju sasvim je različit od fizičkih činjenica i entiteta. No, predodžba o toj sasvim drugačijoj pojavi može se steći ako se pred dušom zamisli proces sjećanja. – Recimo da smo doživjeli nešto više-manje davno. U određenom trenutku - iz ovog ili onog razloga - to izlazi iz dubina duševnog života. Znamo da ono što je nastalo na ovaj način odgovara iskustvu; i to povezujemo s iskustvom. U trenutku prisjećanja nemamo ništa prisutno od iskustva, osim slike sjećanja. – Sada zamislite u duši pojavljuje slika, na isti način kao i slika sjećanja, ali tako da ta slika ne izražava nešto što je ranije doživljeno, već nešto što je duši strano. Tako smo stvorili predodžbu o tome kako se duhovni svijet prvi put pojavljuje u duši kada je duša za to dovoljno pripremljena.

Budući da je to tako, svatko tko nije dovoljno upoznat s uvjetima duhovnog svijeta, uvijek će prigovoriti da sva 'navodna' duhovna iskustva nisu ništa nego više ili manje nejasnih slika sjećanja, koje duša jednostavno ne prepoznaje kao takve i stoga ih uzima za otkrivenja duhovnog svijeta. Ne treba poreći da je u ovoj oblasti teško razlikovati iluziju i stvarnost. Mnogi ljudi koji vjeruju da imaju percepcije iz nadosjetilnog svijeta sigurno su zaokupljeni samo svojim slikama pamćenja, koje jednostavno ne prepoznaju kao takve. Da bi se ovdje jasno vidjelo, mora se znati o mnogo toga što može postati izvorom iluzija. Naprimjer, potrebno je samo jednom nešto kratko vidjeti, tako kratkotrajno da dojam nije potpuno prodro u svijest; a kasnije se može pojaviti - možda i potpuno pripremljen - kao živa slika. Uvjeriti će vas da nije bilo ničeg takvog, da su imali istinsku inspiraciju.

Zbog ovoga i mnogih drugih stvari, izgleda sasvim razumljivim da se izjave o nadosjetilnom gledanju, čine vrlo upitnima onima koji nisu upoznati s osobitostima znanosti duha. – Svatko tko pažljivo promotri ono što piše u mojoj knjizi *Kako se stječu spoznaje viših svjetova?*, ono što je rečeno o razvoju duhovnog gledanja, vjerojatno će vam omogućiti da razlikujete iluziju od istine na ovom području.

Međutim, u vezi s tim, može se reći i sljedeće. Istina je da se duhovna iskustva pojavljuju u početku kao slike. Dižu se kao slike iz dubine za to pripremljene duše. Sada je pitanje stjecanja pravog odnosa prema tim slikama. One imaju vrijednost za nadosjetilno opažanje, samo onda kada, načinom na koji se predstavljaju, pokazuju da ih se ne treba uzimati za same činjenice. Ako se tako uzmu, jedva imaju malo veću vrijednost od običnih snova. Moraju nam se pokazati kao slova pisma koja netko ima pred sobom. Ne razmišlja se o obliku slova nego se u slovima čita ono što je njima izraženo. Kao što nešto što je napisano ne traži da opisujemo oblik slova, tako nas slike koje tvore sadržaj nadosjetilnog gledanja ne pozivaju da ih shvatimo kao bilo što drugo osim kao slike; već nas svojim karakterom tjeraju da gledamo ravno kroz njihov slikovni oblik i usmjeravaju pogled naše duše na ono što se, kao nadosjetilni događaj ili biće, nastoji kroz njih izraziti.

Kao što nitko ne može prigovoriti da se slova kroz koja se doznaje nešto dotad potpuno nepoznato sastoji samo od dobro poznatih slova, toliko se malo može prigovoriti i slikama nadosjetilne svijesti da sadrže samo ono što je posuđeno iz običnog života. – To je svakako istina u određenoj mjeri. Ali ono što je stvarno važno nadosjetilnoj svijesti nije ono što je posuđeno iz običnog života, već ono što je izraženo u slikama.

Prije svega, međutim, duša se mora pripremiti da bi vidjela kako se takve slike pojavljuju u duhovnom vidnom polju; međutim, da bi to učinila, mora također pažljivo razviti osjećaj da se ne zaustavi na tim slikama, već da ih na pravi način poveže s nadosjetilnim svijetom. Svakako se može reći da nadosjetilna percepcija zahtijeva ne samo sposobnost viđenja svijeta u sebi, već i druga sposobnost, koja se može usporediti s čitanjem u fizičkom svijetu.

Nadosjetilni svijet treba zamisliti kao nešto što je potpuno izvan obične svijesti. Ta svijest nema baš ništa čime bi mogla prodrijeti u ovaj svijet. Posredstvom sila duševnog života osnaženih u meditaciji, duša se dovodi u dodir s nadosjetilnim svijetom. Kao rezultat toga, slike izranjaju iz valova života duše. Kao takve, to su slike koje je zapravo u potpunosti satkala sama duša. I satkane su od sila koje je duša stekla u fizičkom svijetu. Kao slikovno tkanje, ono zapravo ne sadrži ništa osim onoga što se može usporediti sa sjećanjem. – Što je to jasnije u razumijevanju vidovite svijesti, to bolje. Čovjek tada neće podleći nikakvim iluzijama o prirodi slike. I na taj način će se također razviti ispravan osjećaj za način na koji treba povezati slike s nadosjetilnim svijetom. Kroz slike ćemo naučiti čitati u nadosjetilnom svijetu. – Dojmovi fizičkog svijeta prirodno nas mnogo više približavaju bićima i događajima tog svijeta, nego što nas nadosjetilno viđene slike vode u duhovni svijet. Mogli bismo čak reći da su te slike poput zastora koji duša postavlja pred nadosjetilnim svijetom kad osjeti da ga je dotakla.

Ono što je bitno jest da se postupno nalazimo na putu doživljavanja nadosjetilnih stvari. Iskustvom postupno dolazimo do odgovarajućeg tumačenja, ispravnog čitanja. U slučaju značajnijih nadosjetilnih iskustava, ono što se vidi, automatski će pokazati da se ne može raditi o nikakvim slikama sjećanja iz običnog iskustva. Naravno, mnoge apsurdne tvrdnje na ovom polju iznose oni koji su stekli, ili barem misle da su stekli, određeno nadosjetilno znanje. Koliko ljudi povezuje određene slike koje se pojavljuju u njihovim dušama s iskustvima ranijih zemaljskih života, ako su uvjereni u ponovljene zemaljske živote. Uvijek treba biti sumnjičav kad se čini da te slike ukazuju na one prethodne živote na Zemlji koji su u ovom ili onom pogledu slični sadašnjem, ili koje se pojavljuju na takav način kao da se sadašnji život, intelektualno lako može razumjeti iz ranijih. Kad se pravi dojam prethodnog života ili nekoliko života, pojavi u stvarnom nadosjetilnom iskustvu, obično se pokaže da su ovi ili oni prethodni životi bili onakvi kakvima ih čovjek nikada ne bi oblikovao kroz sva razmišljanja iz onog sadašnjeg, uza sve želje i nastojanja da ga oblikuje. Naprimjer, u jednom trenutku u sadašnjem životu osoba će dobiti dojam svog prethodnog postojanja na Zemlji, dok je u sadašnjem sasvim nemoguće steći sposobnosti koje smo imali tijekom tog prošlog života. To je daleko od slučaja da bi se za takva značajna duhovna iskustva pojavile slike koje bi mogle biti sjećanja iz običnog života, te su slike obično takve da se do njih nije moglo doći u običnom iskustvu. – To u još većoj mjeri vrijedi za stvarne dojmove iz posve nadosjetilnih svjetova. Naprimjer, često ne postoji način stvaranja slika iz običnog života koje se odnose na postojanje između zemaljskih života, odnosno života između posljednje smrti osobe u prethodnom zemaljskom životu i rođenja u sadašnjem. Može se iskusiti da je netko razvio sklonosti prema ljudima i stvarima u duhovnom životu, koje su u potpunoj suprotnosti s odgovarajućim sklonostima koje se razvijaju u zemaljskom životu. Čovjek shvaća da je često u smrtnom životu bio natjeran da se s ljubavlju bavi nečim što je odbacio ili izbjegavao u svom prethodnom duhovnom životu (između smrti i rođenja). Sve što bi se moglo pojaviti kao podsjetnik na ovu stvar iz običnog iskustva, moralo bi biti drugačije od dojma koji se stječe kroz stvarnu percepciju iz duhovnog svijeta.

Oni koji nisu upoznati sa znanošću duha i dalje će imati prigovora čak i ako su stvari onakve kakve su upravo opisane. Mogu reći: 'Pa, ti nešto voliš. Ljudska priroda je komplicirana. Sa svakom sklonošću pomiješana je skrivena nesklonost. Ta antipatija u odnosu na dotičnu stvar javlja se određenom trenutku. Ti to uzimaš kao prenatalno iskustvo, dok se može sasvim prirodno objasniti podsvjesnim duševnim činjenicama'. – Općenito, takvom se prigovoru ne može ništa drugo odgovoriti osim da u mnogim slučajevima on sigurno može biti točan. Spoznaja nadosjetilne svijesti ne može se steći na lak način. Ali koliko god da je istina da 'navodni' duhovni istraživač može pogriješiti i podsvjesnu činjenicu povezati s iskustvom

prenatalnog duhovnog života, također je istina da obuka u znanosti duha vodi takvoj samospoznaji koja također uključuje podsvjesna stanja duše i također se i u tom pogledu može osloboditi iluzija. Ovdje se, međutim, ne smije ustvrditi ništa drugo nego da su istinite samo one nadosjetilne spoznaje, koje u spoznajnoj aktivnosti mogu razlikovati ono što dolazi iz nadosjetilnih svjetova od onoga što je oblikovala vlastita mašta. Ali ta sposobnost razlikovanja stečena životom u nadosjetilnim svjetovima postaje toliko razvijena, da se opažanje u ovoj sferi može sigurno razlikovati od umišljaja, kao što se u svijetu osjetila razlikuje vruće željezo koje se dodirne prstom od umišljenog vrućeg željeza.

O eterskom tijelu čovjeka i o elementarnom svijetu

Čovjek dolazi do prepoznavanja nadosjetilnog duhovnog svijeta i njegove spoznaje, savladavanjem određenih prepreka, koje u početku postoje u duši, u odnosu na to prepoznavanje. Poteškoće tu leže u činjenici da, iako su te prepreke aktivne u tijeku duševnog iskustva, od strane obične svijesti nisu shvaćene kao takve. U čovjekovoj duši živi puno toga o čemu ova duša u početku ne zna ništa, o čemu tek postupno mora stjecati znanje, kao što je slučaj kog bića i procesa u vanjskom svijetu.

Duhovni svijet je nešto potpuno strano duši prije nego što ga ona prepozna, nešto što u svojim svojstvima nema ništa od onoga što duša može doživjeti kroz svoja iskustva u fizičkom svijetu. Tako dolazi do toga da se duša može postaviti ispred ovog duhovnog svijeta, i u njemu vidjeti baš 'ništa'. Duša bi mogla osjetiti da gleda u beskrajni, prazan, pust ponor. – Takav osjećaj zapravo postoji u početku u nesvjesnim dubinama duše. Duša ima taj osjećaj sličan strepnji, strahu; živi u njemu a da to ne zna. Međutim, ono što je odlučujuće za život duše nije samo ono o čemu ona zna, već ono što je stvarno prisutno u njoj, a bez da ona to zna. – Ako duša sada u području svog mišljenja traži razloge 'opovrgavanja', 'dokaze' protiv duhovnog svijeta, onda se to ne događa zato što su ti 'razlozi' uvjerljivi zbog svoje vrijednosti, već zato jer duša traži neku vrstu anestezika protiv opisanog osjećaja. Čovjek ne poriče duhovni svijet ili mogućnost njegovog poznavanja, zato jer može dokazati njegovo 'nepostojanje', već zato jer dušu želi ispuniti mislima koje prikrivaju njenu 'odbojnost prema duhovnom svijetu'. Oslobođanje od ove čežnje za materijalističkim narkotikom zbog 'straha od duhovnog svijeta', može se ostvariti samo kada se promotri cjelokupno stanje stvari duševnog života kako je ovdje opisano. 'Materijalizam kao pojava duševnog straha' važno je poglavlje u znanosti o duši.

Ova 'odbojnost prema duhovnom' postaje razumljiva kada se čovjek probije do prepoznavanja istine, da su procesi i bića osjetilnog svijeta vanjski izraz nadosjetilnih, duhovnih procesa i bića. Ovo shvaćanje dolazi kada možemo prepoznati da je tijelo koje pripada čovjeku, koje je zamjetljivo osjetilima i kojim se jedininim bavi obična znanost, izraz suptilnog, nadosjetilnog (eterskog) tijela u kojem je osjetilno (ili fizičko) sadržano kao gušća jezgra, kao u oblaku. – Ovo etersko tijelo je drugi član ljudskog bića. U njemu leži osnova života fizičkog tijela. Sada, u odnosu na ovo etersko tijelo, čovjek nije odvojen od vanjskog svijeta u istom stupnju kao što je u svom fizičkom tijelu od fizičkog vanjskog svijeta. Kada se govori o vanjskom svijetu u odnosu na etersko tijelo, ne misli se na fizički vanjski svijet koji se opaža osjetilima, već na duhovno okruženje koje je nadosjetilno u odnosu na fizički

svijet, kao što je i etersko tijelo u odnosu na fizičko tijelo. Čovjek stoji kao etersko biće u eterskom (elementarnom) svijetu.

Čovjek uvijek doživljava činjenicu, o kojoj ne zna ništa u običnom životu, naime da je on etersko biće u elementarnom svijetu - kada ta činjenice postane svjestan, tada je ta svijest sasvim drugačija od one običnog iskustva. Ta svijest predstavlja nadosjetilno znanje. Onda zna ono što je uvijek tu u životu, ali je skriveno od obične svijesti.

U običnoj svijesti, čovjek sebi kaže 'Ja', pokazujući na biće prisutno u svom fizičkom tijelu. U svijetu osjetila njegov zdrav duševni život, počiva na tome da sebe prepozna kao biće odsječeno od ostatka svijeta. Taj zdravi duševni život bio bi prekinut kada bi čovjek bilo koje pojave ili bića u vanjskom svijetu opisivao kao da pripadaju njegovom 'Ja'. - U onoj mjeri u kojoj čovjek sebe doživljava kao etersko biće u elementarnom svijetu, to je drugačije. Tu se vlastito ('Ja') biće zamagljuje određenim pojavama i bićima okoline. Etersko ljudsko biće također mora pronaći sebe u onome što nije njegova unutarnja priroda, u istom smislu na koji je naviklo to 'unutarnje' promatrati u svijetu osjetila. U elementarnom svijetu postoje sile, procesi i bića koja, iako su u određenom pogledu 'vanjski svijet', treba smatrati kao da pripadaju vlastitom 'Ja'. Kao etersko ljudsko biće, utkani smo u bit elementarnog svijeta. U fizičkom, osjetilnom svijetu čovjek ima svoje misli; s njima smo toliko vezani da ih se može smatrati sastavnim dijelom 'Ja'. Postoje sile, procesi i tako dalje, koje djeluju jednako intimno na unutarnju prirodu eterskog ljudskog bića kao što to čine misli u fizičkom svijetu; i koji se ne ponašaju kao misli, nego su kao bića koja žive s dušom i u duši. Stoga nadosjetilno znanje zahtijeva veću unutarnju snagu od one koju ima duša kako bi se mogla nametnuti kao neovisna u odnosu na svoje misli. A priprema za istinsko opažanje duha sastoji se u jačanju duše iznutra, da se ona osnaži da ne samo da može osjetiti vlastito biće kada su u njoj misli, nego i kada se sile i bića elementarnog svijeta pojavljuju u njenom polju svijesti kao dio vlastitog bića.

Snaga duše kojom se ona afirmira kao biće elementarnog svijeta prisutna je u običnom ljudskom životu. U početku duša ništa ne zna o toj moći, ali je ima. Prvo se mora pripremiti da bi je mogla imati svjesno. Da bi to učinila, ona mora steći unutarnju snagu duše koja se stječe pripremom za promatranje duha. Sve dok se čovjek ne može odlučiti da stekne tu unutarnju snagu duše, ona ima razumljivu nevoljkost da prepozna svoju duhovnu okolinu, te nesvjesno poseže za iluzijom da taj duhovni svijet ne postoji ili da ga se ne može spoznati. Ta joj iluzija pomaže da prevlada instinktivni strah od srastanja ili stapanja vlastitog bića ('Ja') sa stvarnim vanjskim duhovnim svijetom.

Svatko tko prozre opisane činjenice dolazi do spoznaje da se 'iza' fizičkog, osjetilnog čovjeka, nalazi etersko ljudsko biće, a iza onog fizički zamjetljivog je eterski (elementarni) svijet.

U elementarnom svijetu vidovita svijest nalazi bića koja su neovisna do određenog stupnja, kao što fizička svijest u svijetu osjetila pronalazi misli koje su ovisne i beznačajne. – Boravak u ovom elementarnom svijetu dovodi do gledanja djelomično neovisnih bića u širem kontekstu. Kao što se prvo razmatraju članovi fizičkog ljudskog tijela u njihovoj djelomičnoj neovisnosti, a zatim se priznaje da oni postoje kao dijelovi unutar tijela kao cjeline, tako su pojedinačna bića elementarnog svijeta za nadosjetilnu svijest obuhvaćena kao živi članovi jednog većeg duhovnog tijela, koje se zatim u daljnjem razvoju nadosjetilnog, doživljava kao elementarno (nadosjetilno) tijelo Zemlje. Unutar ovog životnog tijela Zemlje etersko ljudsko biće se osjeća članom cjeline.

Ovaj napredak u duhovnoj percepciji je upoznavanje sa suštinom elementarnog svijeta. Taj svijet nastanjuju bića najrazličitijih vrsta. Ako se želi izraziti aktivnost sila ovih bića, to može učiniti samo crtanjem njihovih mnogostrukih osobitosti u slikama. Postoje bića koja se nalaze srodna sa svime što teži postojanosti, čvrstoći, težini. Možete ih opisati kao duše Zemlje. (A ako se netko ne smatra pretjerano pametnim i ako se ne boji slike koja samo ukazuje na stvarnost, može se govoriti o 'gnomima'.) Pronalaze se bića koja se zbog svojih svojstava mogu opisati kao duše zraka, vode, vatre.

Ali tada se pojavljuju i druga bića. Iako se ona pojavljuju tako da izgledaju kao elementarna (eterska) bića, iz njih se prepoznaje da postoji nešto u njihovoj eterskoj prirodi što je više prirode od elementarnog svijeta. Čovjek počinje razumjeti da se ne može doći do istinskog bića ovih bića sa stupnjem nadosjetilnog znanja koji je dovoljan samo za elementarni svijet, kao što se ne može doći do istinske biti čovjeka samo fizičkom sviješću.

Prethodno navedena bića, koja se mogu nazvati dušama zemlje, vode, zraka ili vatre, imaju određenu vezu, svojim djelovanjem unutar elementarnog životnog tijela Zemlje. U tome imaju svoje zadatke. Karakterizirana bića više vrste imaju aktivnost koja se proteže izvan carstva Zemlje. Ako ih netko dalje upozna u nadosjetilnom iskustvu, njegova svijest će biti duhovno odvedena izvan carstva Zemlje. Vidimo kako se ova zemaljska sfera razvila iz druge, i kako se u njoj razvijaju klice da u budućnosti može nastati nova sfera, da tako kažemo 'nova Zemlja'. Moja *Tajna znanost* objašnjava zašto se ono što je formiralo Zemlju može nazvati starim 'mjesečevim planetom' i zašto se svijet kojem će Zemlja težiti u budućnosti može nazvati 'Jupiter'. Bitno je da se u 'starom Mjesecu' vidi davno zaboravljeni svijet iz koje je preobrazbom nastao zemaljski svijet, a da se u duhovnom smislu kao 'Jupiter' razumije budući svijet kojem zemaljski svijet stremi.

Sažetak prethodnog

Fino, etersko ljudsko biće nalazi se u osnovi fizičkog ljudskog bića. Ono živi u elementarnom okruženju, baš kao što fizičko ljudsko biće živi u fizičkom okruženju. Elementarni vanjski svijet ugrađen je u nadosjetilno životno tijelo Zemlje. Ono se pojavljuje kao preobrazba starog svijeta (svijet Mjeseca) i kao pripremno stanje za budući svijet (svijet Jupitera). Prema gore navedenom, čovjek se može shematski sagledati na sljedeći način:

1. Fizičko tijelo u fizičkom, osjetilnom okruženju, kroz njega čovjek se prepoznaje kao samostalno biće ('Ja').
2. Suptilno (etersko) tijelo u elementarnom okruženju. Njime se čovjek prepoznaje kao član zemaljskog životnog tijela i time neizravno kao član tri uzastopna planetarna stanja.

O ponavljanju zemaljskih života i o karmi. O astralnom tijelu čovjeka i o duhovnom svijetu. O ahrimanskim bićima

Za dušu je posebno teško prepoznati da u životu duše postoji nešto što je, za svijest duše, jednako vanjski svijet kao i ono što se obično naziva vanjskim svijetom. Ona se opire - nesvjesno - jer vjeruje da joj je tom činjenicom ugrožena vlastita egzistencija. Ona instinktivno skreće svoj duhovni pogled s te činjenice. Činjenica da suvremena znanost teorijski priznaje stvar kao takvu, još nije potpuno iskustvo te činjenice sa svim posljedicama njezina unutarnjeg shvaćanja i prodiranja u sebe. Ako svijest može osjetiti tu činjenicu na živ način, tada ona uči prepoznati unutarnju srž u duši, koja je neovisna o svemu što se može razviti u području svjesnog života duše između rođenja i smrti. U svojim dubinama, svijest uči spoznati biće čijim se stvorenjem mora osjećati. I kao svoju kreaciju mora osjećati i tijelo sa svim njegovim snagama i svojstvima, koje je nositelj ove svijesti. Tijekom takvog iskustva duša uči osjećati sazrijevanje duhovnog entiteta u sebi, koji izmiče utjecajima svjesnog života. Ona osjeća kako to unutarnje biće postaje sve snažnije, ali i neovisnije tijekom života između rođenja i smrti. Ona uči prepoznati da se to biće unutar ovog života između rođenja i smrti odnosi prema ostatku iskustva na isti način kao što se klica koja se razvija u biću biljke odnosi prema cjelini biljke u kojoj se razvija. Samo je klica biljke fizičko biće, a klica duše duhovno. – Slijed takvog iskustva tada vodi do prepoznavanja misli o ponavljanim zemaljskim životima ljudskog bića. U jezgri svog bića, koja je do određenog stupnja neovisna o duši, duša može osjetiti klicu novog ljudskog života, u koji će ta klica ponijeti plodove sadašnjosti, nakon što iskusi uvjete života u duhovnom svijetu nakon smrti, uvjete života u kojima ne može sudjelovati sve dok je obavijena fizičkim zemaljskim tijelom između rođenja i smrti.

Ova misao nužno vodi do druge, naime, da je sadašnji osjetilni život između rođenja i smrti rezultat drugih davno prošlih zemaljskih života, u kojima je duša razvila klicu koja je nakon smrti živjela u čisto duhovnom svijetu dok nije sazrela, i započela novi zemaljski život kroz novo rođenje, kao što klica biljke postaje nova biljka nakon što je, odvojena od stare bilje u kojoj je nastala, neko vrijeme bila pod drugačijim životnim uvjetima.

Kroz odgovarajuće pripreme duše, nadosjetilna svijet uči uroniti u proces koji se sastoji u razvoju donekle neovisne jezgre u ljudskom životu, koja prenosi plodove ovog života u sljedeće živote na Zemlji. – U obliku slike, ali u biti stvarno, kao da se želi otkriti kao individualni entitet, iz valova duše izranja neko drugo 'Ja', koje se čini neovisnim i nadređenim biću kojega smo dotad oslovljavali kao sebe. Čini se kao inspirator tog sebe. A ovo potonje jastvo ulijeva se u jedno sa svojim inspirativnim, superiornim jastvom.

Ono što nadosjetilna svijest vidi kao činjenicu, obična svijest u tome živi, a da to ne zna. Ponovno je potrebno jačanje duše kako bi se održala, ne samo u odnosu na duhovni vanjski svijet s kojim se stapa, nego čak i u pogledu duhovnog entiteta koji je u višem smislu vlastito jastvo, a ipak stoji izvan onoga što se nužno osjeća kao jastvo u fizičkom svijetu. (Način na koji se ovo drugo jastvo slikovito i suštinski uzdiže iz valova duše sasvim je različit za različite ljudske individualnosti. U mojim scenskim slikama duše 'Vrata posvećenja', 'Kušnja duše', 'Čuvar praga' i 'Buđenje duše' pokušao sam pokazati kako različite ljudske individualnosti prolaze put do iskustva ovog 'drugog jastva'.)

Čak i ako duša u običnoj svijesti ne zna ništa o nadahnuću od svog 'drugog jastva', to je nadahnuće ipak prisutno u dubinama duše. Samo to nadahnuće nije u mislima ili unutarnjim riječima; djeluje kroz djela, kroz pojave, kroz događaje. 'Drugo jastvo' vodi dušu do pojedinosti njene životne sudbine i u njoj izaziva sposobnosti, sklonosti, talente i tako dalje. – Ovo 'drugo jastvo' živi u cjelini sudbine ljudskog života. Ono ide uz jastvo koje je uvjetovano rođenjem i smrću, te oblikuje ljudski život, sa svim onim što sadrži radost, uzvišenost, tugu. Nadosjetilna svijest uči, spajajući se s tim 'drugim jastvom', reći 'Ja' ukupnosti ljudske sudbine, na isti način na koji fizički čovjek kaže 'Ja' vlastitom biću. Ono što se istočnjačkom riječju naziva 'karma': raste zajedno na naznačeni način s 'drugim jastvom', s 'duhovnim Ja- bićem'. Čovjekov tijek života pojavljuje se nadahnut vlastitim stalnim entitetom, koje napreduje iz života u život; a nadahnuće se odvija na takav način da sudbina sljedećeg zemaljskog života proizlazi iz prethodnih zemaljskih života.

Na taj način čovjek uči sebe prepoznati kao 'drugo biće', koje nije u fizičkoj egzistenciji i koje se u toj fizičkoj egzistenciji izražava samo kroz svoje učinke. Kada svijest uđe u taj svijet, nalazi se u području koje se, za razliku od elementarnog, može označiti kao duhovno područje.

Sve dok se čovjek osjeća u tom području, nalazi se potpuno izvan kruga u kojem se odvijaju sva iskustva osjetilnog svijeta. Čovjek se s drugog svijeta osvrće na onaj koji je, da tako kažem, napustio. Ali dolazi do spoznaje da kao ljudsko biće pripada u oba svijeta. Čovjek osjetilni svijet osjeća kao neku vrstu zrcalne slike duhovnog svijeta. Ali kao zrcalna slika u kojoj ne samo da se odražavaju procesi i bića duhovnog svijeta, već koja, iako je zrcalna slika, u sebi vodi samostalan život. Kao kad bi se čovjek vidio u zrcalu i, videći sebe, odražena slika dobila bi samostalan život. – I upoznajemo duhovna bića koja donose ovaj neovisni život zrcalne slike duhovnog svijeta. Čovjek ta duhovna bića percipira kao ona koja potječu iz duhovnog svijeta, ali koja su napustila taj svijet i svoje polje djelovanja imaju u osjetilnom svijetu. Tako čovjek vidi sebe suočena s dva svijeta koji utječu jedan na drugog. Duhovni svijet se ovdje naziva višim, a osjetilni svijet nižim svijetom.

Čovjek upoznaje duhovna bića u nižem svijetu tako što je, da tako kažemo, pomaknuo svoje gledište na viši svijet. Jedna vrsta ovih duhovnih entiteta je ta u kojoj se nalazi razlog zašto ljudi doživljavaju osjetilni svijet kao supstancijalan, materijalan. Može se vidjeti da je sve uistinu duhovno, i da duhovno djelovanje ovih bića učvršćuje osjetilni svijet kao materijalni. Koliko god bila nepopularna određena imena u današnje vrijeme, potrebna su za ono što se u svijetu duha smatra stvarnošću. Zbog toga će se bića koja čine tu materijalizaciju u svijetu osjetila nazvati ahrimanski entiteti. Sada, u odnosu na ove ahrimanske entitete, čini se da je njihova vlastita oblast carstvo minerala. U mineralnom carstvu oni mogu vladati na takav način da tu potpuno mogu očitovati ono što je njihova prava priroda. – U carstvu biljaka i u višim oblastima prirode ona rade nešto drugo. To drugo postaje razumljivo tek kada se razmotri oblast elementarnog svijeta. Gledano iz svijeta duha, i elementarni svijet se pojavljuje kao odraz tog svijeta. Ali neovisnost u elementarnom svijetu nije tako velika kao u fizičkom osjetilnom svijetu. U ovom prvom su duhovni entiteti ahrimanske prirode manje dominantni nego u drugome. Međutim, ovi ahrimanski entiteti razvijaju iz elementarnog svijeta, između ostalog, aktivnost koja dolazi do izražaja u uništenju i smrti. Može se reći za viša carstva prirode da ahrimanski entiteti imaju zadatak uzrokovati smrt. I ako je smrt dio nužnog poretka postojanja, misija ahrimanskih entiteta je opravdana.

Međutim, kada promatramo djelovanje ahrimanskih bića iz svijeta duha, nalazimo da je nešto drugo povezano s njihovim radom u nižem svijetu. Imajući svoju pozornicu na ovom svijetu, ona se ne osjećaju obvezna poštovati ograničenja koja bi ih sputavala da djeluju u višem svijetu iz kojeg potječu. U nižem svijetu ona teže neovisnosti koju nikada ne bi mogla imati u višoj sferi. To se posebno očituje u utjecaju ahrimanskih bića na čovjeka, budući da čovjek čini najviše carstvo prirode osjetilnog svijeta. Budući da je ljudski život duše povezan s fizičkom egzistencijom, ona nastoje tom životu dati neovisnost, osloboditi ga od višeg svijeta i u potpunosti ga uključiti u niži. Čovjek kao misleća duša ima svoje podrijetlo u višem svijetu. Duhovno gledano, duša koja misli ulazi i u ovaj viši svijet. Mišljenje koje je evoluiralo u svijetu osjetila i povezano je s njim, nosi u sebi ono što se mora opisati kao utjecaj ahrimanskih entiteta. U određenoj mjeri ovi entiteti, žele dati neku vrstu trajne egzistencije mišljenju vezanom uz osjetila. U isto vrijeme dok njihove snage donose smrt, oni kod smrti žele ugrabiti dušu mišljenja i dopustiti samo drugim principima čovjeka da prođu kroz uništenje. Njihova je namjera da ljudska moć mišljenja ostane u fizičkom svijetu i usvoji neku vrstu egzistencije koja bi trebala postati sve sličnija ahrimanskoj prirodi.

U nižem svijetu, ono što je upravo opisano, izražava se samo kroz učinke. Čovjek može nastojati da u njegovo mišljenje duše prodru sile koje prepoznaju duhovni svijet, koje znaju da u njemu žive. Međutim, on se također može odvratiti od svojih sila i upotrijebiti svoje mišljenje samo da bi

zahvatio osjetilni svijet. Poticaji za ovo potonje potječu od ahrimanskih snaga.

O astralnom tijelu i luciferskim bićima. O biću eterskog tijela

Postoji još jedna skupina duhovnih bića, za koja se iz svijeta duha vidi da su aktivna u fizičkom svijetu (i također u elementarnom svijetu) kao na prihvaćenom polju djelovanja; to su duhovi koji žele u potpunosti osloboditi dušu osjećaja od osjetilnog svijeta; dakle, u određenoj mjeri žele duhovno. Život u osjetilnom svijetu dio je poretka svijeta. Dok duša živi u svijetu osjetila, ona prolazi razvoj, koji je dio uvjeta njenog postojanja. Činjenica da je utkana u osjetilnu oblast, rezultat je rada entiteta koje upoznajemo u višem svijetu. Toj aktivnosti se suprotstavljaju bića koja žele dušu osjećaja oslobodi od tih uvjeta. Ova posljednja bića ovdje su luciferski entiteti.

Dakle, luciferski entiteti u svijetu osjetila su u određenoj mjeri oni koji vrebaju sve što je duševno (osjećajno) što se tamo može naći, kako bi to izvukli iz fizičkog svijeta i ugradili u svoju vlastitu kozmičku sferu, prilagođenu njihovoj prirodi. Gledano iz višeg svijeta, učinkovitost ovih luciferskih entiteta također je uočljiva u elementarnom svijetu. Oni žele osvojiti vlastitu sferu moći koju žele odvojiti od grubosti osjetilnog svijeta, iako je ta sfera unaprijed određena, od strane bića višeg svijeta, da bude povezana s nižim svijetom. Poput bića ahrimanskih entiteta koja bi se držala unutar njihovog kruga, samo da dovedu do privremenog uništenja egzistencije koja se temelji na poretku kozmosa, luciferski entiteti ne bi prelazili granicu svoje oblasti, ako bi proželi dušu osjećaja snagama koje bi je stalno stimulirale da se uzdigne iznad neposrednih potreba osjetilnog svijeta, i da se osjeća, s obzirom na te potrebe, slobodnim i neovisnim bićem. Ali luciferska bića premašuju svoje područje želeći, u susretu s univerzalnim poretkom višeg svijeta, stvoriti posebnu duhovnu oblast za koju žele preoblikovati duševne entitete u osjetilnom svijetu.

Može se vidjeti kako djelovanje luciferskih bića u svijetu osjetila ide u dva smjera. S jedne strane, zahvaljujući tim bićima čovjek se može uzdići iznad pukog iskustva osjetilne stvarnosti. Svoju radost, svoju uzvišenost, ne crpi samo iz svijeta osjetila. Može se oduševiti onim što živi samo kao pojava, što nadilazi osjetilno poput ljepote. S tog gledišta, lucifersko djelovanje pridonijelo je procvatima najznačajnijih kultura, prije svega umjetnički. Štoviše, čovjek također može živjeti u slobodnom mišljenju, ne mora samo opisivati osjetilne stvari i reproducirati ih, portretirati u svojim mislima; može razviti kreativno mišljenje izvan osjetilnog svijeta, može filozofirati o stvarima. – S druge strane, prenapregnutost luciferskih sila u duši postaje izvor mnogih entuzijazama i zbunjenosti, koji se žele razviti u aktivnostima duše bez pristajanja na uvjete višeg svjetskog poretka. Filozofiranje bez čvrste integracije u poredak svijeta, tvrdoglavo tkanje proizvoljnih ideja, pretjerano forsiranje osobnih sklonosti: sve je to tamna strana luciferskog djelovanja.

Ljudska duša sa svojim 'drugim jastvom' pripada višem svijetu. Ali također pripada i nižem svijetu. Nadosjetilna svijest, kada je prošla odgovarajuću pripremu, osjeća se svjesno u višem svijetu. Međutim, za nadosjetilnu svijest se ništa ne mijenja, već se znanje o činjenicama pridodaje ljudskoj duši. – Svaka ljudska duša pripada višem svijetu i, kada ljudsko biće živi u osjetilnom svijetu, povezana je s osjetilnim tijelom koje je podložno procesima ovog osjetilnog svijeta; duša je također povezana sa suptilnim, eterskim tijelom koje živi podložno procesima elementarnog svijeta. Ahrimanske i luciferske sile koje su duhovne i nadosjetilne djeluju u oba ova tijela.

U mjeri u kojoj ljudska duša živi u višem (duhovnom) svijetu, ona je - da upotrijebimo ovaj izraz - astralno biće. Jedan od raznih razloga koji opravdavaju ovaj izraz, je da astralno biće čovjeka kao takvog, nije podložno uvjetima koji su na djelu unutar Zemlje. Znanost duha prepoznaje da prirodni zakoni Zemlje nisu ti koji djeluju unutar ljudskog astralnog bića, već oni zakoni koji su relevantni za procese u astralnom svijetu. Stoga se ovakvo imenovanje može činiti opravdanim. Uz prepoznavanje ljudskog fizičkog, osjetilnog tijela i suptilnog eterskog tijela, postoji i prepoznavanje trećeg, astralnog tijela. Međutim, mora se uzeti u obzir sljedeće: s obzirom na svoje vlastito biće, astralno ljudsko tijelo ukorijenjeno je u višem svijetu, u stvarnom duhovnom carstvu. Unutar te oblasti, ono je entitet koji je iste vrste kao i drugi entiteti koji poprište svoje aktivnosti imaju u ovom duhovnom svijetu. U mjeri u kojoj su elementarni i osjetilni svijet refleksije duhovnog svijeta, etersko i fizičko, osjetilno ljudsko tijelo također se moraju smatrati refleksijama astralnog bića čovjeka. Ali u ovom eterskom i u fizičkom, osjetilnom tijelu, postoje sile koje dolaze od luciferskih i ahrimanskih bića. Budući da su ova bića duhovnog podrijetla, prirodno je pronaći neku vrstu astralnog ljudskog bića u oblasti fizičkog i eterskog tijela. Duhovnoj koncepciji koja prihvaća samo slike nadosjetilne svijesti i nije u stanju pravilno razumjeti njihovo značenje, lako se može dogoditi da se astralni utjecaj fizičkog i eterskog tijela uzme kao stvarno astralno tijelo. Međutim, to 'astralno tijelo' je upravo onaj član ljudskog bića čija je učinkovitost usmjerena protiv zakonitosti koja uistinu pripada čovjeku u svjetskom poretku. – Pogreške i zablude u ovom području su tim lakše moguće jer je običnoj ljudskoj svijesti potpuno nemoguće nešto znati o astralnoj prirodi duše. Ali čak ni za prve stupnjeve nadosjetilne svijesti to znanje još nije dostižno. Ova svijest se postiže kada čovjek iskusi sebe u svom eterskom tijelu. Ali u njemu on vidi zrcalne slike svog 'drugog jastva' i višeg svijeta kojemu pripada. Na taj način on vidi eterski odraz svog astralnog tijela i vidi ga s luciferskim i ahrimanskim bićima sadržanim u njemu. – Kasnije će se u ovom radu pokazati da i 'Ja' kojemu se čovjek obraća kao svojoj suštini u svom običnom životu nije 'pravo Ja' već prije

odraz 'pravog Ja' u fizičkom osjetilnom svijetu. Za etersku percepciju, eterski odraz astralnog tijela može postati iluzija 'pravog astralnog tijela'.

Kad se prodre dalje u viši svijet, nadosjetilna svijest također dolazi do pravog sagledavanja prirode odraza višeg svijeta u nižem, u odnosu na ljudsko biće. Iznad svega, postaje očito da fino, etersko tijelo koje čovjek nosi u svom sadašnjem zemaljskom postojanju zapravo nije zrcalna slika onoga što odgovara ovom tijelu u višem svijetu. Ono je zrcalna slika promijenjena djelovanjem luciferskih i ahrimanskih bića. Duhovni arhetip eterskog tijela ne može se savršeno odraziti na zemaljsko ljudsko biće zbog prirode zemaljskog bića, u kojem su spomenuta bića aktivna. Ako nadosjetilna svijest slijedi svoj put izvan Zemlje do područja u kojem je moguć savršeni odraz arhetipa eterskog tijela, tada vidi sebe prenesenu natrag u daleku prošlost izvan sadašnjeg stanja Zemlje, čak i iza Mjeseca koje je prethodilo. Svodi se na stjecanje uvida u to kako se sadašnja Zemlja razvila iz stanja Mjeseca, a ono se razvilo iz stanja Sunca. O tome zašto je naziv 'stanje Sunca' opravdan, možete saznati više u mojoj *Tajnoj znanosti*. Dakle, Zemlja je jednom bila u stanju Sunca; iz toga se razvilo stanje Mjeseca i zatim je postala 'Zemlja'. Za vrijeme stanja Sunca, ljudsko etersko tijelo bilo je čisti odraz duhovnih procesa i bića, svijeta u kojem je nastalo. Za nadosjetilnu svijest otkriva se da se ta bića sastoje od čiste mudrosti. Tako se može reći da je tijekom zemljinog stanja Sunca, u iskonskoj prošlosti, čovjek apsorbirao svoje etersko tijelo kao čisti odraz bića kozmičke mudrosti. Tijekom narednog vremena, Mjeseca i Zemlje, ovo se etersko tijelo promijenilo i postalo ono što je sada u ljudskom biću.

Sažetak prethodnog

Ljudsko biće u sebi nosi duševno biće koje pripada duhovnom svijetu. Ova duševna jezgra je trajni entitet, koji živi u ponovljenim ljudskim životima na takav način, da se razvija u jednom zemaljskom životu unutar obične svijesti kao nezavisno biće u odnosu na ovu svijest, nakon fizičke smrti ljudskog bića razvija se u čisto duhovnom svijetu, a nakon toga doživljava rezultate prethodnog života na Zemlji u novom. Ovo trajno biće djeluje tako da postane inspiratorom čovjekove sudbine. Ono nadahnjuje tu sudbinu na način da život na Zemlji nastaje kao posljedica prethodnog, što je opravdano poretkom svijeta.

Čovjek je sam to trajno biće; živi u njemu kao u svom 'drugom Ja'. U mjeri u kojoj je on ovo 'drugo Ja' kao biće, on živi u svom astralnom tijelu kao što živi u fizičkom i eterskom tijelu. Kao što fizički svijet okružuje fizičko tijelo, a elementarni svijet okružuje etersko tijelo, tako duhovna oblast okružuje astralno tijelo.

Bića iste prirode i podrijetla kao i čovjekovo 'drugo Ja' djeluju u fizičkom i elementarnom svijetu kao ahrimanske i luciferske sile. Kroz način na koji one djeluju, odnos astralnog ljudskog tijela prema eterskom i fizičkom postaje razumljiv.

Iskonski izvor eterskog tijela nalazi se u davno zaboravljenom stanju Zemlje, takozvanom vremenu Sunca.

Prema prethodno navedenom, čovjek se može shematski sagledati na sljedeći način:

1. Fizičko tijelo u fizičko-osjetilnom okruženju. Kroz njega se čovjek prepoznaje kao samostalan entitet ('Ja').
2. Suptilno (etersko) tijelo u elementarnom okruženju. Njime se čovjek prepoznaje kao član životnog tijela Zemlje, i time neizravno kao član tri uzastopna planetarna stanja.
3. Astralno tijelo u čisto duhovnom okruženju. Kroz njega je čovjek član duhovnog svijeta, čiji su elementarni i fizički svijet odrazi. U njemu leži 'drugo Ja' čovjeka, koje se izražava u ponavljanim zemaljskim životima.

O 'Čuvaru praga' i nekim osobitostima nadosjetilnog svijeta

Svojim iskustvom u osjetilnom svijetu čovjek stoji izvan duhovnog svijeta, u kojem je, u smislu prethodnih razmatranja, ukorijenjeno njegovo biće. Koliki udio to iskustvo ima u ljudskom biću može se vidjeti, ako se uzme u obzir da nadosjetilna svijest koja ulazi u nadosjetilne svjetove zahtijeva jačanje sila duše koje se stječe u osjetilnom svijetu. Ako to jačanje nedostaje, duša osjeća određenu nevoljkost da uđe u nadosjetilni svijet. Čak se od toga želi spasiti tražeći 'dokaze' o nemogućnosti toga.

Ako se duša osjeća dovoljno snažnom da uđe, ako u sebi prepozna sile koje joj to omogućuju, da potvrdi svoje biće kao neovisno nakon ulaska i da iskusi ne samo misli i bića u polju svoje svijesti, što mora u elementarnom i duhovnom svijetu: ona također osjeća da je te sile mogla sakupiti jedino unutar života u svijetu osjetila. Vidi potrebu da bude provedena kroz svijet osjetila u odvijanju svijeta.

Konkretno, ovaj uvid proizlazi iz iskustva koje nadosjetilna svijest ima s mišljenjem. Ulaskom u elementarni svijet, svijest se ispunjava entitetima percipiranim u obliku slike. Unutar ovog svijeta uopće nije moguće razviti unutarnju aktivnost s obzirom na ta bića, sličnu onoj kao što je misaona aktivnost u svijetu osjetila. – Ipak, ljudskom biću bilo bi nemoguće kretati se unutar ovoga elementarnog svijeta ako u njega ne uđe mišljenjem. Čovjek bi doista vidio bića elementarnog svijeta bez mišljenja, ali ne bi mogao doista znati što je bilo koje od njih. Čovjek je tada kao da pred sobom ima spis koji ne može pročitati; takva osoba svojim očima vidi točno isto što vidi i onaj koji može čitati; ali samo za ovoga drugog to ima smisao i bit.

Ipak, nadosjetilna svijest tijekom svog boravka u elementarnom svijetu ne vrši takvu misaonu aktivnost kakva se odvija u osjetilnom svijetu. Prije je slučaj da misaono biće - poput čovjeka - u ispravnom promatranju elementarnog svijeta suopaža i značenje njegovih bića i sila, a da bi nemisaono biće opažalo slike bez njihova značenja i suštine.

Ako se uđe u duhovni svijet, ahrimanska bića, naprimjer, bila bi shvaćena kao nešto sasvim drugo od onoga što jesu da ih duša ne vidi kao misleće biće. Isto je s luciferskim i s drugim bićima duhovnog svijeta. Ahrimanska i luciferska bića čovjek vidi onakvima kakva jesu, kada ih gleda iz duhovnog svijeta osnaženo mišljenjem.

Ako se duša ne naoruža dovoljnom snagom mišljenja, luciferska bića, gledana iz duhovnog svijeta, preuzela bi kontrolu nad vidovitim svijetom slika i u duši koja promatra stvorila iluziju da prodire sve dublje i dublje u duhovni svijet za kojim zapravo traga, dok bi uistinu ulazila sve dublje i dublje u svijet, koji luciferske sile žele pripremiti u skladu s njihovim

vlastitim bićem. Duša bi se sigurno osjećala sve neovisnijom; ali bi se smjestila u duhovni svijet koji ne odgovara njenoj prirodi i porijeklu. Ušla bi u duhovno okruženje koje joj je strano. – Osjetilni svijet skriva takva bića kao što su luciferska. Stoga, unutar svijeta osjetila, ne mogu zbuniti svijest. Ona jednostavno ne postoje za istu. A svijest ima mogućnost, nesputana njima, dovoljno ojačati - misaono. Jedna je od instinktivnih osobina zdrave svijesti da ona u duhovni svijet želi ući samo u onoj mjeri u kojoj je dovoljno ojačala u osjetilnom svijetu da može promatrati duhovni. Svijest ovisi o načinu na koji se može doživjeti u osjetilnom svijetu. Osjeća se u svom elementu kada se može doživjeti s mislima, osjećajima, afektima i tako dalje, koje duguje svijetu osjetila. Mjera u kojoj je svijest vezana za ovo iskustvo posebno je vidljiva u trenutku u kojem se zapravo događa ulazak u nadosjetilne svjetove. Kao što se u posebnim trenucima života čovjek drži lijepih uspomena, tako i kada se uđe u nadosjetilne svjetove, sve one sklonosti za koje je sposoban, izviru kao iz dubine duše. Čovjek tada postaje svjestan koliko prijanja za život koji povezuje ljudsko biće sa svijetom osjetila. Ovo prijanjanje pokazuje se u punoj istini, bez svih iluzija koje čovjek zapravo ima o toj životnoj činjenici. Pri ulasku u nadosjetilni svijet - u izvjesnoj mjeri kao prvo nadosjetilno postignuće - dolazi se do djelića samospoznaje o kojem teško da se ranije bilo što slutilo. I pokazuje se što se mora ostaviti za sobom ako se doista svjesno želi ući u svijet u kojem se zapravo neprestano nalazi. Ono što je netko napravio od sebe kao ljudskog bića, svjesno i nesvjesno u svijetu osjetila, s najvećom jasnoćom dolazi pred pogled duše. – To iskustvo često može rezultirati odustajanjem od svih daljnjih pokušaja prodiranja u nadosjetilne svjetove. Osim toga, stječe se jasnoća o tome kako se mora naučiti osjećati drugačije, ako se želi da boravak u duhovnom svijetu bude uspješan. Čovjek mora donijeti odluku da razvije potpuno drugačije unutarnje stanje duše nego je imao ranije, ili, drugačije rečeno: mora se steći još jedno uz ono prethodno postignuto.

Pa ipak - što se zapravo događa u takvom trenutku ulaska u nadosjetilni svijet? Gledate biće koje ste oduvijek bili; ali sada se na to ne gleda iz osjetilnog svijeta iz kojeg se uvijek prije to gledalo; vidimo ga, bez iluzije, u njegovoj istini, iz duhovnog svijeta. Čovjek ga promatra na takav način da se osjeća potpuno prožet spoznajnim silama koje mu mogu izmjeriti njegovu duhovnu vrijednost. Ako se promatra na ovaj način, također postaje jasno zašto se ne želi svjesno ući u nadosjetilni svijet bez straha; postaje vidljiv stupanj snage, potreban za taj ulazak. Čovjek vidi kako se i znanjem drži podalje od tog svijeta. I što se na taj način točnije vidi, to je jača težnja da se svojom sviješću ostane u osjetilnom svijetu. Kao iz zakutaka dubine duše, naše povećano znanje mami te sklonosti. Treba ih prepoznati; jer to je jedini način da ih se prevlada. Ali i u prepoznavanju, posebno svjedoče svoju moć. One žele preplaviti dušu; ona se osjeća kao povučena u neodređene dubine. Trenutak samospoznaje je ozbiljan. Previše je filozofiranja i teoretiziranja o

samospoznaji u svijetu. To teži odvratiti pogled duše od ozbiljnosti koja je s tim povezana, a ne prema njoj. I usprkos svoj toj ozbiljnosti: kakvo to zadovoljstvo pruža kada se uzme u obzir kako je uređena ljudska priroda na takav način, da je njeni instinkti potiču da ne ulazi u duhovni svijet, prije nego može razviti svoj stupanj zrelosti, kao samosvijest unutar sebe. Kakvo zadovoljstvo da je inicijalno najznačajniji susret s bićem nadosjetilnog svijeta, s vlastitim bićem u njegovoj istini, koje će nas voditi dalje u ljudskoj evoluciji!

Može se reći da u čovjeku postoji biće koje pažljivo bdije na granici koju treba prijeći pri ulasku u nadosjetilni svijet. Ovo duhovno biće u ljudskom biću, koje smo mi sami, ali koje ne možemo prepoznati kroz običnu svijest više nego što oko može vidjeti samo sebe, je 'čuvar na pragu' u duhovni svijet. Čovjek ga uči prepoznati u trenutku u kojem ne samo da je zapravo ono, nego stoji ispred njega kao da stoji izvan njega kao netko drugi.

Kao i druga iskustva nadosjetilnih svjetova, ojačane sposobnosti duše također čine vidljivim 'čuvara praga'. Jer osim što je susret s 'čuvarom' uzdignut do spoznaje za vidovito gledanje, taj susret nije samo događaj koji se događa ljudima koji gledaju duhovno. Upravo ista činjenica u kojoj se sastoji taj susret, događa se svakom čovjeku svaki put kad zaspi, a suočavanje sa samim sobom, koje je prilično slično stajanju pred 'čuvarom praga', traje dok traje spavanje. U spavanju se duša uzdiže do svog nadosjetilnog bića. Međutim, njene unutarnje sile tada nisu dovoljno jake da proizvedu svijest o sebi.

Za razumijevanje nadosjetilnog iskustva, posebno u njegovim delikatnim počecima, također je od posebne važnosti usmjeriti pozornost duše na činjenicu da je duša možda već počela doživljavati nadosjetilne stvari, a da nije u stanju formirati ikakvo značajnije znanje o njima. Vidovitost se najprije pojavljuje na vrlo delikatan način. Tako da se često u očekivanju da se vidi nešto gotovo opipljivo, često zanemaruju prolazni vidoviti dojmovi. Ne žele se prepoznati kao takvi. Oni se tada pojavljuju na takav način da se već svojim pojavljivanjem pripremaju da budu zaboravljeni; oni tada tako slabo ulaze u polje svijesti da prolaze potpuno nezapaženo poput lakih oblaka na horizontu duše. Budući da je to slučaj, i budući da se obično očekuje nešto sasvim drugačije od duhovne percepcije od onoga što ona u početku jest, mnogi ozbiljni tragatelji za duhovnim svijetom to ne nalaze. – I u tom pogledu važan je susret s 'čuvarom praga'. Ako je netko ojačao dušu u smjeru samospoznaje, onda sam ovaj susret može biti samo kao prvi blagi odblesak duhovne vizije; čovjek to neće tako lako predati zaboravu, kao druge nadosjetilne dojmove, jer nas više zanima vlastito biće nego bilo što drugo. – Ali nema apsolutno nikakve potrebe da susret s 'čuvarom' bude jedno od prvih nadosjetilnih iskustava. Duša se može ojačati u raznim smjerovima. Prvi smjerovi koje duša poduzme mogu također dovesti druga

bića ili procese u duhovno vidno polje, prije ovog susreta. Međutim, taj će se susret dogoditi relativno brzo nakon ulaska u nadosjetilni svijet.

O 'Ja' osjećaju i sposobnosti ljudske duše za ljubav i njenom odnosu prema elementarnom svijetu

Kada ljudska duša svjesno uđe u elementarni svijet, nađe se prisiljena promijeniti neke od predodžbi koje je stekla u svijetu osjetila. Ako duša u skladu s tim ojača svoje snage, ona također postaje sposobna za ovu promjenu. Tek kada uzmiče od stjecanja tog osnaženja, može je svladati osjećaj da, ulaskom u elementarni svijet, gubi čvrsto tlo na kojem mora graditi svoj unutarnji život. Predodžbe koje se stječu u fizičkom svijetu osjetila, predstavljaju prepreku ulasku u elementarni svijet samo dok ih se želi držati upravo onako kako ih je stekla u svijetu osjetila. Ali nema drugog razloga za takvo prijanjanje osim navike duše. Sasvim je prirodno i to da se svijest, koja isprva živi samo sa svijetom osjetila, navikava da predodžbe poprime oblik koji je jedini moguće razviti u svijetu osjetila. To je čak i više nego prirodno; nužno je. Život duše nikada ne bi postigao svoje unutarnje jedinstvo, svoju potrebnu čvrstinu, ako ona ne bi razvila svijest u fizičkom svijetu, koja je u određenom pogledu, živjela u krutim predodžbama koje su joj bile strogo nametnute. Kroz sve što život u svijetu osjetila može dati duši, ona je u položaju da u elementarni svijet uđe na takav način da ne izgubi svoju neovisnost, svoju samostalnu prirodu. Jačanje, snaženje duševnog života mora se steći tako da ova neovisnost ne bude prisutna samo kao nesvjesna osobina duše pri ulasku u elementarni svijet, već da se jasno zadrži u svijesti. Ako je duša preslaba za svjesno iskustvo elementarnog svijeta, ona ulaskom gubi svoju neovisnost, poput misli koja je preslabo utisnuta u dušu da bi mogla živjeti u jasnom sjećanju. Uistinu, dakle, duša svojom sviješću uopće ne može ući u nadosjetilni svijet. Ono biće koje u njoj živi i koje se može opisati kao 'čuvar praga' uvijek je iznova baca natrag u fizički svijet, kada god pokuša ući u nadosjetilni svijet. Pa čak i ako je duša, da tako kažemo, uštipnula u nadosjetilni svijet, tako da nakon ponovnog potonuća u fizički svijet zadrži nešto od nadosjetilnog svijeta u svijesti, takav plijen iz druge oblasti često uzrokuje pometnju u životu predodžbi. – Posve je nemoguće upasti u takvu zbrku ako se zdrava moć prosuđivanja, koja se može steći u fizičkom svijetu, njeguje na odgovarajući način. – Ovakvim jačanjem sposobnosti prosuđivanja razvija se pravi odnos između duše, i procesa i bića nadosjetilnih svjetova. Da bismo svjesno živjeli u tim svjetovima, potreban je poriv duše koji se u fizičkom svijetu ne može razviti istom snagom kojom se pojavljuje u nadosjetilnim svjetovima. To je poriv za predajom onome što se doživljava. Čovjek mora biti uronjen u iskustvo, mora biti sposoban postati jedno s njim; čovjek mora biti sposoban to učiniti do te mjere da sebe vidi izvan vlastitog bića i osjeća unutar drugog bića. Dolazi do preobrazbe vlastitog bića u drugog s kojim se doživljava iskustvo. Ako netko nema ovu sposobnost preobrazbe, ne može iskusiti ništa istinito u nadosjetilnim svjetovima. Jer sva iskustva temelje se na spoznaji: sada ste

preobraženi na 'ovaj specifičan način', tako da živite s bićem koje, kroz svoju prirodu, preobražava vašu na 'taj' način. Ova preobrazba sebe, ovo suosjećanje s drugim bićima, život je u nadosjetilnim svjetovima. Tom se projekcijom upoznaju bića i procesi tih svjetova. Na taj se način primjećuje koliko je čovjek na ovaj ili onaj način povezan s jednim entitetom, koliko je po vlastitoj prirodi udaljen od drugog. Postoje gradacije duševnih iskustava koje se - posebno za elementarni svijet - moraju opisati kao simpatije i antipatije. Naprimjer, kada se susrećete s bićem ili procesom u elementarnom svijetu, osjećate se na takav način da se u vašoj duši javlja iskustvo koje možete nazvati simpatija. U ovom iskustvu simpatije prepoznaje se priroda elementarnog bića ili procesa. Samo ne treba misliti da su iskustva simpatije i antipatije važna samo u odnosu na njihovu snagu i stupanj. U slučaju doživljaja simpatije i antipatije u fizičkom, osjetilnom svijetu, u određenom smislu govori se samo o jačoj ili slabijoj, simpatiji ili antipatiji. U elementarnom svijetu simpatije i antipatije razlikuju se ne samo po njihovoj snazi, nego i na isti način, na primjer, kao što se boje razlikuju jedna od druge u osjetilnom svijetu. Baš kao što imamo raznobojni osjetilni svijet, tako možemo doživjeti raznovrsno simpatičan ili antipatičan elementarni svijet. U obzir treba uzeti i činjenicu da 'antipatija' u oblasti elementarnog, nema prizvuk unutarnjeg odvratanja od nje; jednostavno se mora koristiti antipatija da se označi svojstvo elementarnog bića ili procesa koji je povezan sa svojstvom simpatije drugog procesa ili bića, na sličan način, kako što je u osjetilnom povezana plava s crvenom.

Moglo bi se govoriti o 'osjetilu' koje je čovjek u stanju probuditi u svom eterskom tijelu za elementarni svijet. To osjetilo je sposobno uočiti simpatije i antipatije u elementarnom svijetu, baš kao što oko opaža boje, a uho tonove u fizičkom svijetu. I kao što je u svijetu osjetila jedan objekt crven, a drugi plav, tako su i bića elementarnog svijeta takva da jedno zrači određenom vrstom simpatije, a drugo određenom vrstom antipatije prema našeg duhovnom pogledu.

Ovo iskustvo elementarnog svijeta kroz simpatije i antipatije, opet nije nešto što nastaje samo za nadosjetilno probuđenu dušu; ono je uvijek tu za svaku dušu; pripada suštini ljudske duše. Ali u običnom životu duše znanje o ovom dijelu ljudske prirode nije razvijeno. Čovjek u sebi nosi svoje etersko tijelo; i kroz to je na stotinu načina povezan s bićima i procesima elementarnog svijeta. U jednom trenutku svog života on je na jedan način protkan simpatijama i antipatijama u elementarnom svijetu; u drugom trenutku na drugi način.

Ali duša ne može neprestano živjeti kao eterski entitet na takav način da su simpatije i antipatije jasno aktivne u njoj. Kao što se u osjetilnoj egzistenciji stanje budnosti mora izmjenjivati sa stanjem spavanja, tako se u elementarnom svijetu, iskustvu simpatija i antipatija, mora suprotstaviti

drugo stanje. Duša se može povući od svih simpatija i antipatija i u sebi samo sebe doživljavati, samo promatrati i osjećati svoje vlastito biće. Doista, taj osjećaj može doseći takav stupanj intenziteta, da možemo govoriti o 'htijenju' vlastitog bića. Ovdje imamo posla sa stanjem duševnog života koje se ne može lako opisati jer je u svojoj čistoj, izvornoj prirodi, takve prirode da mu ništa drugo ne sličiti u osjetilnom svijetu osim snažnog, čistog osjećanja vlastite duše. Stanje stvari u elementarnom svijetu se može opisati govoreći da duša, suočena s potrebnom predanošću iskustvima simpatije i antipatije, osjeća poriv da kaže: 'biti ću samo za sebe; samo u sebi'. I nekom vrstom razvoja htijenja, duša se izvlači iz stanja predanosti u elementarna iskustva simpatije i antipatije. Za elementarni svijet, ovo življenje u sebi je, da tako kažemo, stanje sna; dok je prepuštanje procesima i entitetima budno stanje. – Kada je ljudska duša budna u elementarnom svijetu i razvije htijenje za iskustvom sebe, to jest, osjeća potrebu za 'elementarnim snom', to može postići tako da se vrati u budno stanje osjetilnog iskustva s potpuno razvijenim osjećajem sebe. Jer ovo iskustvo u osjetilnom svijetu, zasićeno samosviješću, elementarni je san. Sastoji se u odvratanju duše od elementarnih iskustava. Doslovno je točno da je za nadosjetilnu svijest život duše u fizičkom svijetu duhovni san.

Kada se buđenje u nadosjetilnom svijetu dogodi u pravilno razvijenoj ljudskoj duhovnoj perspektivi, sjećanje na iskustva duše u osjetilnom svijetu ostaje. To sjećanje mora ostati, inače bi u vidovitoj svijesti bila prisutna druga bića i procesi, ali ne i vlastito biće. Čovjek tada ne bi imao znanja o sebi; ne bi sam živio u duhu; druga bića i procesi bi živjeli u duši. Imajući ovo na umu, bit će razumljivo da ispravno razvijena vidovitost mora pridavati veliku važnost razvoju snažnog 'Ja osjećaja'. S vidovitošću se ne razvija u tom 'Ja osjećaju' nešto što tek s vidovitošću ulazi u dušu; samo se uči prepoznati ono što je uvijek prisutno u dubini duše, ali za običan život duše u svijetu osjetila ostaje nesvjesno.

Snažan 'Ja osjećaj' nije prisutan kroz etersko tijelo kao takvo, već kroz dušu, koja sebe doživljava u fizičkom, osjetilnom tijelu. Ako ga duša ne ponese sa sobom iz svog iskustva u osjetilnom svijetu, u vidovito stanje, pokazat će se da nije adekvatno opremljena za iskustvo u elementarnom svijetu.

Za ljudsku svijest unutar osjetilnog svijeta bitno je da je osjećaj duše (njeno Ja iskustvo) prigušen, iako mora biti prisutan. To duši daje priliku da iskusi 'obuku' za najplemenitiju moralnu snagu, za suosjećanje, unutar svijeta osjetila. Ako se snažan Ja- osjećaj proširi na svjesna iskustva duše unutar fizičkog svijeta, moralni impulsi i predodžbe ne mogu se razviti na pravi način. Ne bi mogli proizvesti plod ljubavi. Predanost, ovaj prirodni nagon elementarnog svijeta, ne treba cijeliti kao ono što se u ljudskom iskustvu naziva ljubavlju. Elementarna predanost temelji se na iskustvu

sebe u drugom biću ili procesu; ljubav je doživljaj drugoga u vlastitoj duši. Da bi se ovo potonje iskustvo razvilo, mora se navući veo preko duboke samosvijesti (Ja iskustva) u duši; i u duši, koja je prigušena u pogledu svojih vlastitih moći, samim tim se javlja unutarnje osjećanje patnje i radosti drugog bića; klija ljubav, iz koje izrasta pravi moral u ljudskom životu. Ljubav je najznačajniji plod ljudskog iskustva u osjetilnom svijetu. Ako prodrete u bit ljubavi, suosjećanja, pronaći ćete način na koji duhovna stvarnost živi u svijetu osjetila. Ovdje je rečeno da je dio prirode nadosjetilnog da se preobrazi u nešto drugo. Ako ono što je duhovno u čovjeku dok živi fizički život postane toliko preobraženo da otupljuje Ja-osjećaj i zaživi kao ljubav, tada to duhovno ostaje vjerno svojim elementarnim zakonima. Može se reći da se ljudska duša budi u duhovnom svijetu s nadosjetilnom sviješću; ali također se mora reći da se kod ljubavi ono duhovno budi unutar osjetilnog svijeta. Gdje se ljubav i suosjećanje miješaju u životu, osjeća se čarobni dah duha koji prodire u osjetila. – Stoga pravilno razvijena vidovitost nikada ne može umrtviti samilost, ljubav. Što se duša ispravnije udomačuje u duhovne svjetove, to više osjeća nedostatak ljubavi, nedostatak suosjećanja, kao poricanje samog duha.

Iskustva rastuće svijesti pokazuju vrlo posebne osobitosti u odnosu na ono što je rečeno. Dok osjećaj sebe - koji je nužan za iskustvo u nadosjetilnim svjetovima - lagano jenjava, često se ponaša kao slaba, blijeda misao sjećanja, osjećaji mržnje, bez ljubavi, nemoralni porivi postaju snažna duševna iskustva odmah nakon ulaska u nadosjetilni svijet; stoje pred dušom kao prijekori koji su oživjeli, postali strašne slike. Zatim, da je ne bi mučile te slike, nadosjetilna svijest često pribjegava sredstvu traženja duhovnih sila koje slabe dojmove tih slika. Time se pak duša prožima tim silama, koje razorno djeluju na stečenu vidovitost. Tjeraju je od dobrih područja duhovnog svijeta i usmjeravaju na loša.

S druge strane, prava ljubav, prava dobrohotnost duše, takva su duševna iskustva koja jačaju snage svijesti u onom smislu koji je neophodan za stjecanje vidovitosti. Kad se kaže da duša treba pripremu prije nego može imati iskustva u nadosjetilnom svijetu, može se dodati da različiti načini pripreme također uključuju istinsku sposobnost ljubavi, sklonost za istinsku ljudsku dobrohotnost i suosjećanje.

Pretjerano razvijen Ja- osjećaj u osjetilnom svijetu protivi se moralu. Preslabo razvijen Ja- osjećaj znači da duši, koja je zapravo osnažena olujama elementarnih simpatija i antipatija, nedostaje unutarnja sigurnost i ujednačenost. Ove kvalitete mogu postojati samo kad dovoljno jak Ja-osjećaj iz osjetilnog, fizičkog iskustva djeluje na etersko tijelo, što ostaje nesvjesno u običnom životu. Međutim, da bi se razvilo istinsko moralno raspoloženje duše, neophodno je da taj Ja- osjećaj, iako mora biti prisutan, bude prigušen tendencijama prema suosjećanju i ljubavi.

O granici između osjetilnog svijeta i nadosjetilnih svjetova

U razumijevanju odnosa između različitih svjetova, važno je uzeti u obzir da se sila koja mora razviti učinak u jednom svijetu, u skladu sa poretkom svijeta, može okrenuti protiv tog svjetskog poretka ako se razvije u drugom svijetu. Dakle ljudskom biću je neophodno da u njegovom eterskom tijelu budu prisutne dvije suprotne sile: sposobnost preobrazbe u druga bića i snažno 'Ja' ili osjećaj sebe. Obje moći ljudske duše ne mogu se razviti a da ih duša ne priguši u osjetilnoj egzistenciji. U elementarnom svijetu one egzistiraju na način da njihova međusobna ravnoteža omogućuje ljudsku egzistenciju, kao što spavanje i budnost omogućuju ljudski život u fizičkom svijetu. Odnos između dviju tako suprotstavljenih sila nikada ne može biti takav da jedna gasi drugu, već mora biti takav da se obje razvijaju i imaju uravnotežujući učinak jedna na drugu. – Dakle, 'Ja' osjećaj i sposobnost preobrazbe mogu utjecati jedno na drugo na naznačeni način, samo u elementarnom svijetu; samo ono što proizlazi iz obje sile u njihovom uzajamnom odnosu i interakciji, može djelovati u svijetu osjetila u smislu poretka svijeta. Kad bi stupanj sposobnosti preobrazbe koji ljudsko biće mora imati u eterskom tijelu djelovao na njegova osjetila, tada bi ono u svojoj duši osjećalo da nešto nije u skladu s fizičkim tijelom. Fizičko tijelo daje čovjeku čvrsti pečat u svijetu osjetila, preko kojeg se u ovaj svijet postavlja kao osobnost. U elementarnom svijetu on nije postavljen na taj način. Da bi bio čovjek u punom smislu, mora biti sposoban poprimiti najrazličitije oblike. Kad bi mu to bilo nemoguće, bio bi osuđen na potpunu samoću u elementarnom svijetu; ne bi mogao znati ništa osim sebe; ne bi se osjećao povezanim ni s jednim bićem i nikakvim događajem. Za ovaj svijet, međutim, to bi bilo jednako činjenici da odgovarajuća bića i procesi za takvu osobu ne bi postojali. – Ali kad bi ljudska duša u osjetilnom svijetu bila u stanju razviti sposobnost preobrazbe koja joj je potrebna u elementarnom svijetu, izgubila bi svoju bit. Takva bi duša živjela u proturječju sa samom sobom. Za fizički svijet, sposobnost preobrazbe mora biti snaga koja spava u dubini duše; sila koja duši daje njeno osnovno raspoloženje, ali koja se ne otkriva u svijetu osjetila. – Nadosjetilna se svijest mora naviknuti na sposobnost preobrazbe; ako to ne bi mogla učiniti, ne bi mogla imati nikakva opažanja u elementarnom svijetu. Tako nadosjetilna svijest stječe sposobnost koju bi trebala koristiti samo dokle god zna da je u elementarnom svijetu; ali koju mora potisnuti čim se vrati u svijet osjetila. Nadosjetilna svijest mora uvijek promatrati granicu između dva svijeta; ne smije u osjetilnom svijetu koristiti sposobnosti prilagođene nadosjetilnom svijetu. Kad bi duša, znajući da se nalazi u osjetilnom svijetu, dopustila moći preobrazbe svog eterskog tijela da nastavi djelovati, obična bi svijest bila ispunjena predodžbama koje ne odgovaraju ni jednom biću u osjetilnom svijetu. Duša bi ušla u zbrku u životu predodžbi. Poštivanje granice između

svjetova nužan je uvjet za ispravno funkcioniranje nadosjetilne svijesti. – Tko god želi postići nadosjetilnu svijest, mora paziti da se kroz spoznaju nadosjetilnih svjetova u običnu svijest ne uvuče ništa uznemirujuće. – Ako upoznamo 'čuvara praga', znamo u kakvom je stanju naša duša s obzirom na osjetilni svijet, i da li je ona dovoljno jaka da iz osjetilne svijesti odagna sile i sposobnosti, koje pripadaju nadosjetilnim svjetovima. Ako se uđe u nadosjetilni svijet bez samospoznaje koju donosi 'čuvar praga', možemo biti preplavljeni iskustvima tog svijeta. Ta iskustva mogu si probiti put u fizičku, osjetilnu svijest kao iluzorne slike. One tada poprimaju karakter osjetilnih percepcija; a nužna posljedica toga je da ih duša uzima za stvarne, što one nisu. Ispravno razvijena vidovitost nikada neće uzeti slike elementarnog svijeta za stvarnost u istom smislu kao što fizička, osjetilna svijest mora uzeti iskustva osjetilnog svijeta za stvarnost. Slike elementarnog svijeta dovode se u pravu vezu sa stvarnošću samo sposobnošću preobrazbe duše.

Druga sila, koja je nužna za etersko tijelo - snažan osjećaj Ja - ne smije prodrijeti u život duše unutar osjetilnog svijeta na način kako to dolikuje elementarnom svijetu. Ako to čini, postaje izvor nemoralnih tendencija u osjetilnom svijetu, ukoliko su one povezane s egoizmom. – U ovoj točki svog pogleda na svijet, znanost duha pronalazi podrijetlo 'zla' u ljudskom djelovanju. Pogrešno bi procijenili poredak svijeta ako bismo vjerovali da bi taj poredak svijeta mogao postojati i bez sila koje čine izvor zla. Da tih sila nema, eterska priroda čovjeka ne bi se mogla razviti u elementarnom svijetu. Te moći su potpuno dobre moći sve dok su djelotvorne u elementarnom svijetu; one donose zlo tako što ne ostaju mirne u dubini duše i tamo reguliraju čovjekov odnos prema elementarnom svijetu, nego se smještaju u iskustvo duše unutar osjetilnog svijeta i time se pretvaraju u impulse egoizma. Tada se suprotstavljaju sposobnosti ljubavi i time postaju izvor nemoralnog ponašanja.

Kad snažan 'Ja' osjećaj prijeđe iz eterskog tijela u fizičko, to ne samo da povećava egoizam, već i slabi etersko tijelo. Nadosjetilna svijest mora otkriti da je pri ulasku u nadosjetilni svijet potreban 'Ja' osjećaj slabiji, u onoj mjeri, u kojoj je egoizam u iskustvima osjetilnog svijeta jak. Egoizam ne čini čovjeka jakim u dubini njegove duše, nego slabim. – A kad prođe kroz vrata smrti, onda učinak egoizma koji se razvio u životu između rođenja i smrti, stupa na snagu, tako da dušu čini slabom za iskustva nadosjetilnog svijeta.

O bićima duhovnih svjetova

Kad duša s nadosjetilnom sviješću uđe u nadosjetilni svijet, upoznaje sebe na način o kojem u osjetilnom svijetu ne može imati pojma. Ona otkriva da svojom sposobnošću mijenjanja uči prepoznavati bića koja imaju veći ili manji stupanj srodstva s njom; ali postaje svjesna i da u nadosjetilnom svijetu susreće bića s kojima je ne samo u srodstvu, nego s kojima se mora i uspoređivati da bi spoznala samu sebe. I ona nastavlja promatrati i vidi da su ta bića u nadosjetilnim svjetovima postala ono što je ona sama postala kroz svoja iskustva u osjetilnom svijetu. U elementarnom svijetu ljudska duša susreće bića koja su razvila sile i sposobnosti unutar ovog svijeta, koje čovjek može razviti samo noseći svoje fizičko tijelo uz svoje etersko tijelo i druge nadosjetilne članove svog bića. Bića o kojima se ovdje govori nemaju takvo fizičko, osjetilno tijelo. Razvila su se tako da kroz svoje etersko tijelo imaju duševno biće koje čovjek ima kroz svoje fizičko tijelo. Iako su do određenog stupnja identična čovjeku, razlikuju se od njega po tome što nisu podložna uvjetima osjetilnog svijeta. Nemaju osjetila kakva imaju ljudi. Njihovo znanje je jednako ljudskom znanju; ali to nisu stekli kroz osjetila, već kroz neku vrstu uzdizanja svojih predodžbi i drugih duševnih iskustava iz dubine svog bića. Njihov unutarnji život, da tako kažemo, leži u njima; i ona to iznose iz dubine svoje duše, kao što čovjek svoja sjećanja iznosi iz dubine svoje duše.

Na taj način čovjek upoznaje bića koja su u nadosjetilnom svijetu postala ono što on može postati u osjetilnom svijetu. U tom pogledu, ova bića stoje jednu stepenicu više od čovjeka u poretku svijeta, iako se može reći da su, na naznačeni način, iste vrste kao i on. Ona tvore kraljevstvo bića koja stoje iznad čovjeka, hijerarhiju koja stoji iznad njega u nizu bića. Unatoč njihovoj sličnosti, njihovo etersko tijelo razlikuje se od ljudskog eterskog tijela. Dok je čovjek utkan u nadosjetilno životno tijelo Zemlje, kroz simpatije i antipatije svog eterskog tijela, ova bića svojim životom duše nisu vezana za Zemlju.

Ako čovjek promatra što ova bića doživljavaju kroz svoje etersko tijelo, otkriva da ona imaju slična iskustva kao on u svojoj duši. Imaju mišljenje; imaju osjećaje i volju. Ali kroz etersko tijelo razvijaju nešto što čovjek može razviti samo kroz fizičko tijelo. Ona do svijesti o vlastitom biću dolaze kroz svoje etersko tijelo. Čovjek ne bi mogao ništa znati o nadosjetilnom biću da ne ponese u nadosjetilne svjetove one moći koje stječe u fizičkom, osjetilnom tijelu. – Nadosjetilna svijest upoznaje ova bića tako što postaje sposobna promatrati uz pomoć eterskog ljudskog tijela. Ova nadosjetilna svijest uzdiže ljudsku dušu u svijet u kojem ova bića imaju svoje boravište i svoje polje djelovanja. Tek kada duša iskusi sebe u ovom svijetu, u njenoj svijesti se pojavljuju slike (predodžbe) koje prenose znanje o tim bićima. Jer ta bića ne interveniraju izravno u fizički svijet pa tako ni u fizičko, osjetilno ljudsko

tijelo. Ona nisu dostupna iskustvima koja se mogu steći kroz to tijelo. Ona su duhovna (nadosjetilna) bića koja, takoreći, na ulaze u fizički svijet. – Ako čovjek ne poštuje granicu između fizičkog svijeta i nadosjetilnih svjetova, može se dogoditi da u svoju fizičku svijest uvuče nadosjetilne slike koje nisu pravi izraz za ta bića. Ove slike nastaju kroz iskustvo luciferskih i ahrimanskih bića, koja su doista slična netom opisanim nadosjetilnim bićima, ali koja su, za razliku od njih, premjestila svoje boravište i svoje polje djelovanja u svijet koji čovjek doživljava kao osjetilni svijet.

Kada ljudsko biće promatra luciferska i ahrimanska bića iz nadosjetilnog svijeta kroz nadosjetilnu svijest, nakon što je kroz iskustvo s 'čuvarom praga' naučilo obraćati pažnju na granicu između tog svijeta i osjetilne egzistencije, uči ta bića upoznati u njihovoj stvarnosti. Uči ih razlikovati od drugih duhovnih bića koja su ostala unutar polja aktivnosti koje odgovara njihovoj prirodi. Znanost duha upravo s ove točke gledišta mora opisati luciferska i ahrimanska bića. Luciferska bića tada pokazuju da njihovo prikladno polje aktivnosti nije fizički, osjetilni svijet, već u određenom pogledu elementarni svijet. Kada to prodre u ljudsku dušu što se uzdiže poput valova tog svijeta, i kada te slike imaju okrepljujući učinak na etersko tijelo ljudskog bića, bez poprimanja iluzorne egzistencije: tada lucifersko biće može biti prisutno na ovim slikama a da njegovi postupci ne idu protiv poretka svijeta. Ovo lucifersko biće tada ima oslobađajući učinak na ljudsku dušu; uzdiže istu iznad pukog prožimanja sa svijetom osjetila. Ali kada ljudska duša uvuče život koji bi se trebao odvijati samo u elementarnom svijetu, u fizički, osjetilni svijet, kada dopusti da osjećaji unutar fizičkog tijela budu pod utjecajem antipatija i simpatija koje bi trebale prevladavati samo u eterskom tijelu, tada luciferska priroda kroz ovu dušu dobiva utjecaj koji je suprotan općem poretku svijeta. Taj je utjecaj prisutan gdje god je nešto drugo na djelu u simpatijama i antipatijama fizičkog svijeta, osim one ljubavi koja se temelji na osjećaju za život drugog bića prisutnog u fizičkom svijetu. Takvo biće se može voljeti jer dolazi s ovom ili onom osobinom, i tada se ništa od luciferskog elementa neće moći umiješati u ljubav. Ljubav koja je ukorijenjena u kvalitetama voljene osobe koje se očituju u osjetilnom, drži se podalje od luciferskog elementa. Ljubav koja nije utemeljena na ovaj način u voljenoj osobi, već u onome koji voli, teži luciferskom utjecaju. Biće koje se voli jer ima osobine kojima prirodno teži onaj koji voli, voli se onim dijelom duše koji je dostupan luciferskom elementu. – Stoga se nikada ne smije reći da je luciferski element zao u svim okolnostima. Jer procese i bića nadosjetilnih svjetova ljudska duša mora voljeti na način luciferskog elementa. Poredak svijeta se narušava samo kada se ljubav kojom bi se čovjek trebao osjećati privučen nadosjetilnom usmjeri na osjetilno. Ljubav prema nadosjetilnom s pravom izaziva u onom koji voli pojačan osjećaj sebe; ljubav koja se traži u osjetilnom svijetu radi tako pojačanog osjećaja sebe, odgovara luciferskom iskušenju. Ljubav prema duhovnom, kada se traži radi

sebe, oslobađa; ljubav prema osjetilnom, kada se traži radi sebe, nije oslobađajuća; već sebe stavlja u okove kroz zadovoljstvo koje nosi.

Ahrimanska bića daju se osjetiti u mislećoj duši kao i luciferska u duši osjećaja. Vežu se za mišljenje u osjetilnom svijetu. Odvlače od činjenice da su misli bilo koje vrste važne ako se afirmiraju kao dio poretka svijeta, koji nije vezan za osjetilnu egzistenciju. U svijetu u koji je utkan život ljudske duše, ahrimanski element mora biti prisutan kao nužna protuteža protiv luciferskog. Bez luciferskog elementa, duša bi prospavala svoj život u promatranju osjetilne egzistencije, i ne bi bilo nagona da se uzdigne iznad toga. Bez protu učinka ahrimanskog elementa, duša bi pala u luciferičko; podcijenila bi važnost osjetilnog svijeta, unatoč činjenici da su neki od nužnih uvjeta postojanja u tom svijetu. Ne bi htjela ništa znati o osjetilnom. Ahrimanski element ima svoju važnost u ljudskoj duši kada vodi do načina življenja koji je prikladan tom svijetu. Ovo treba uzeti onako kako to jest, i svesti na odgovarajuću mjeru, s obzirom na njegovu prolaznu prirodu. – Nije moguće reći da se izbjeglo da se postane žrtva luciferskog i ahrimanskog elementa tako što bi ih iskorijenili iz sebe. Naprimjer, ako ste istrijebili luciferski element, više ne biste mogli težiti nadosjetilnom; ako se istrijebili ahrimanski element, više ne biste mogli shvatiti važnost osjetilnog svijeta. Jedan od tih elemenata dobivate u pravom omjeru ako s drugim osigurate pravu protutežu. Svi štetni učinci ovih entiteta proizlaze samo iz činjenice da suprotnom silom nije dovedena prava harmonija.

O duhovnim entitetima

Kada vidovita svijest oživi u elementarnom svijetu, ona tamo nalazi bića koja tamo mogu razviti život, koji čovjek može steći samo unutar svijeta osjetila. Ova bića ne osjećaju svoje sebstvo - njihovo 'Ja' - na način na koji čovjek osjeća u osjetilnom; prožimaju to 'Ja' svojom voljom mnogo više nego čovjek; osjećaju vlastito postojanje, takoreći, kao nešto što sami sebi daju svojom voljom. S druge strane, nemaju osjećaj da proizvode svoje misli kao što ih proizvodi čovjek; sve svoje misli osjećaju kao nadahnuće, kao nešto što nije u njima nego u svijetu, i što iz svijeta zrači u njihovo biće. Stoga za ova bića nikada ne može biti nikakve sumnje da su njihove misli odraz misaonog poretka različenog svijetom. Ona ne misle svoje misli; misle misli svijeta. Svojim mislima ta bića žive u mišljenju svijeta; ali imaju svoju volju. Njihov život osjećaja oblikovan je prema njihovoj volji i mišljenju. Osjećaju se dijelom cijelog svijeta; i osjećaju nužnost, da njihovo htijenje, bude u skladu s tim svijetom.

Kada se duša koja vidi duh smjesti u svijet ovih bića, prirodno dolazi do predodžbe o vlastitom mišljenju, osjećaju i volji. Ove sposobnosti ljudske duše nisu se mogle razviti unutar elementarnog svijeta u ljudskom eterskom tijelu. Ljudska volja bi ostala samo slaba, snolika sila u elementarnom svijetu; ljudsko mišljenje zamagljen, prolazan svijet predodžbi. Ne bi bilo nikakvog osjećaja sebe. Za sve to potrebno je da čovjek bude odjeven u fizičko tijelo.

Kada se ljudska duša uspinje iz elementarnog u stvarni duhovni svijet, ona sebe doživljava u uvjetima koji se još više razlikuju od onih u osjetilnom svijetu nego oni u elementarnom. U elementarnom svijetu još uvijek ima nekih stvari koje podsjećaju na svijet osjetila. U duhovnom svijetu čovjek se suočava s potpuno novim uvjetima. Tu ne možete učiniti ništa ako imate samo ideje koje možete steći u svijetu osjetila. Ipak, kao ljudska duša u svijetu osjetila, mora ojačati svoj unutarnji život na način da iz tog svijeta prenese u duhovni ono što omogućava boravak u njemu. Ako netko ne donese ojačani život duše u duhovni svijet, ondje bi jednostavno pao u nesvijest. Čovjek bi tada u njemu mogao biti prisutan samo onoliko koliko je biljka prisutna u osjetilnom svijetu. Kao ljudska duša, osoba mora donijeti sa sobom u duhovni svijet sve što stvarno ne postoji u osjetilnom svijetu ali se u njemu manifestira. Čovjek mora biti sposoban oblikovati predodžbe u svijetu osjetila, koje, iako potaknute tim svijetom, ne odgovaraju ni jednoj stvari ili procesu u njemu. Sve što prikazuje ovu ili onu stvar u osjetilnom svijetu, ili što opisuje ovaj ili onaj osjetilni proces, u duhovnom svijetu nema smisla. Ono što se može percipirati osjetilima, što se može dokumentirati pojmovima koji se mogu koristiti u osjetilnom svijetu, ne postoji u duhovnom svijetu. Pri ulasku u duhovni svijet čovjek mora, da tako kažemo, ostaviti za

sobom sve na što su primjenjive osjetilne predodžbe. Međutim, predodžbe koje su se formirale u fizičkom svijetu na takav način da ne odgovaraju nijednoj fizičkoj stvari ili procesu, još uvijek su prisutne u duši kada ona uđe u duhovni svijet. Naravno, među tim idejama mogu biti neke koje su pogrešno oblikovane. Ako su prisutne u svijesti pri ulasku u duhovni svijet, samim svojim postojanjem dokazuju da ne pripadaju tom svijetu. One djeluju na takav način da u dušu usađuju poriv za povratkom u osjetilni ili elementarni svijet, kako bi pogrešne predodžbe zamijenili ispravnima. Ali ono što duša unosi u duhovni svijet u obliku ispravnih ideja, tome nešto slično hrli ususret iz toga svijeta; duša osjeća u duhovnom svijetu da tamo postoje bića čije je cijelo unutarne biće ono što su u njoj samo misli. Ta bića imaju tijelo koje se može nazvati misaonim tijelom. U tom tijelu misli, ova bića sebe doživljavaju kao neovisna, baš kao što se čovjek osjeća neovisnim unutar osjetilnog svijeta. Od predodžbi koje čovjek stječe, određene misli zasićene osjećajima prikladne su za intenziviranje života duše na takav način, da ona može primiti dojam o bićima duhovnog svijeta. Ako je osjećaj predanosti, kakav se mora razviti za sposobnost preobrazbe u elementarnom svijetu, toliko pojačan da se u toj predanosti strano biće u koje se preobražava osjeća ne samo sa simpatijom ili antipatijom, nego na takav način da može zaživjeti svojom jedinstvenošću u duši koja se predaje, tada stupa na scenu sposobnost opažanja duhovnog svijeta. Tada jedno duhovno biće govori duši na ovaj, a drugo na drugačiji način. I nastaje duhovni odnos koji se sastoji od jezika misli. Čovjek doživljava misli; ali zna da u svojim mislima doživljava bića. Živjeti u bićima koja se u mislima samo ne izražavaju, nego koja su u mislima prisutna vlastitim bićem, znači živjeti dušom u duhovnom svijetu.

U odnosu na bića elementarnog svijeta, duša ima osjećaj da ta bića imaju misli svijeta koje zrače u njihovo vlastito biće, i žele sebe uskladiti s tim kozmičkim mišljenjem koje zrači u njih.

Ljudska duša ima osjećaj da su ta bića potpuno sastavljena od misaone supstance, tako da misli svijeta ne samo da zrače u njih, nego i sama bića žive svojim bićem u tom tkanju misli. Dopuštaju svjetskim mislima da u njima misle. Njihov život se sastoji u shvaćanju ovog jezika misli. A njihova volja se sastoji u tome da se mogu izraziti u mislima. I ovo misaono biće ima suštinski učinak natrag na svijet. Misli, koje su bića, razgovaraju s drugim mislima, koje su također bića.

Ljudski misaoni život je zrcalna slika ovog duhovnog misaonog života. U vremenu koje za ljudsku dušu prolazi između smrti i novog rođenja, ona je utkana u ovaj život misli baš kao što je utkana u fizičko postojanje u osjetilnom svijetu. Kada duša uđe u osjetilnu egzistenciju kroz rođenje (ili kroz začecje), misaona priroda duše djeluje na takav način da oblikuje, nadahnjuje sudbinu ove duše. Ono što je u duši preostalo iz prethodnog

života koji djeluje u sadašnjem, djeluje u ljudskoj sudbini na isti način kao što čista misaona bića djeluju u svijetu.

Kada nadosjetilna svijest uđe u ovaj - duhovni - svijet misaonih živih bića, osjeća da je u potpuno novom odnosu sa svijetom osjetila. U duhovnom svijetu, s ovim osjetilnim svijetom se suočava kao s 'drugačijim svijetom', kao što se osjetilni svijet pojavljuje kao drugačiji. Ali ovaj svijet osjetila, za duhovnu viziju, izgubio je sve što se može percipirati unutar osjetilne egzistencije. Kao da su nestale sve kvalitete koje se shvaćaju osjetilima ili intelektom koji je vezan za osjetila. S druge strane, sa stajališta duhovnog svijeta, očito je da je prava, izvorna priroda fizičkog svijeta, i sama duhovna. Pogledu duše, koja gleda iz duhovnog svijeta, umjesto prijašnjeg osjetilnog svijeta, javljaju se duhovna bića čije se djelovanje odvija tako da tim djelovanjem nastaje svijet koji, promatran osjetilima, jest onaj svijet kojeg čovjek ima pred sobom u vlastitoj osjetilnoj egzistenciji. Gledano iz duhovnog svijeta, svojstva, sile, tvari i tako dalje, osjetilnog svijeta nestaju; otkrivaju se kao puke pojave. Od ovoga svijeta čovjek pred sobom ima samo bića. U tim bićima leži prava stvarnost.

Slično je i sa elementarnim svijetom. Iz perspektive duhovnog svijeta, iz njega također nestaje sve što nije biće. I duša osjeća da i u ovom svijetu ima posla s bićima koja, dopuštajući svojim aktivnostima da se sjedine, uzrokuju da se očituje egzistencija koja se kroz simpatije i antipatije pojavljuje kao elementarna.

Bitni dio života u nadosjetilnom svijetu, sastoji se u činjenici da bića zauzimaju mjesto uvjeta i osobina koja svijest ima oko sebe u osjetilnom svijetu. Nadosjetilni svijet konačno se otkriva kao svijet bića; i što god drugo postoji izvan ovih bića izraz je djelovanja tih bića. Ali i osjetilni i elementarni svijet također se pojavljuju kao djela tih duhovnih bića.

O počecima čovjekova fizičkog tijela

Ranije u ovom spisu govori se o egzistenciji Mjeseca i Sunca prije dolaska na Zemlju. Samo unutar egzistencije Mjeseca, vidovitoj svijesti se pojavljuju dojmovi koji nas podsjećaju na dojmove života na Zemlji. Međutim, takvi se dojmovi ne mogu steći ako se vidoviti pogled okrene natrag na prvobitnu egzistenciju Sunca kao stanje Zemlje. Ona se u potpunosti otkriva kao svijet bića i djela tih bića. Da bi se stekao dojam ovog perioda Sunca, treba se kloniti svega što se može steći na polju mineralnog i biljnog života na Zemlji. Jer takve predodžbe mogu biti od značaja samo za poznavanje ranijih stanja same Zemlje - i onih koji se tiču života biljaka - za davno prošlo stanje Mjeseca. Predodžbe koje su potaknute životinjskim i ljudskim carstvima prirode, ali koje ne sadrže ništa što se otkriva osjetilima u bićima tih carstava, vode do iskonske sunčeve egzistencije Zemlje.

Sada nadosjetilna svijest ljudskog bića pronalazi aktivne sile unutar eterskog tijela, koje oblikuju slike takve vrste da te slike izražavaju, kako je etersko tijelo imalo svoj početak u kozmičkom poretku, kroz djela duhovnih bića u razdoblju starog Sunca. Taj se početak može pratiti u svom daljnjem razvoju kroz razdoblja Mjeseca i Zemlje. Otkriva se da se preobrazilo i kroz preobrazbu postalo ono što je sada aktivno kao etersko tijelo čovjeka.

Fizičko tijelo čovjeka zahtijeva još jednu aktivnost svijesti da bi ga se razumjelo. Isprva se pojavljuje kao vanjski otisak eterskog tijela. Međutim, pažljiviji pogled otkriva, da ljudsko biće nikada ne bi moglo doći do punog razvoja svog bića u svojoj osjetilnoj egzistenciji, kad fizičko tijelo ne bi bilo ništa drugo nego osjetilno, fizičko otkrivenje eterskog tijela. Kad bi to bio slučaj, došlo bi do određene volje, osjećaja i mišljenja ljudskog bića, ali mišljenje, osjećanje i volja, ne bi se mogli spojiti na takav način da se u duši ljudskog bića pojavi svijest koja se izražava u 'Ja iskustvu'. To je posebno vidljivo kada svijest razvije sposobnost duhovnog gledanja. Za ljudsko biće, ovo 'Ja iskustvo' može se dogoditi samo u svijetu osjetila kada ga obavlja njegovo fizičko, osjetilno tijelo. Ono ga može prenijeti u elementarni svijet i u duhovni svijet i njime prodrijeti u svoje etersko i astralno tijelo. Čovjek ima etersko i astralno tijelo u kojem 'Ja iskustvo' nije inicijalno formirano. On ima fizičko, osjetilno tijelo u kojem se to iskustvo može dogoditi. Ako se fizičko, osjetilno ljudsko tijelo promatra iz duhovnog svijeta, onda postaje vidljivo da u njemu ima nešto svojstveno mu, što se čak ni iz duhovnog svijeta ne otkriva u potpunosti u svojoj istini. Kada svijest uđe u duhovni svijet kao vidovita, duša se smješta u svijet misaonih bića; ali 'Ja iskustvo', koje se odgovarajućim jačanjem duše može prenijeti u taj svijet, nije samo satkano od misli svijeta; u svijetu kozmičkih misli još se ne osjeća u okolini koja pokazuje sličnost s vlastitim bićem. Da bi to osjetila, duša mora nastaviti put u nadosjetilno. Mora doći do iskustva u kojima je napuštena

čak i od misli; tako da sva osjetilna iskustva i također sva iskustva mišljenja, osjećaja i volje, leže iza nje na njenom putu u nadosjetilno. Tek tada se osjeća jedno s bićem koje je u podlozi svijeta na takav način da prethodi svemu što čovjek može promatrati kao osjetilno, etersko ili astralno biće. Čovjek se tada osjeća u još višem području od duhovnog svijeta koji mu je već poznat. Ovaj svijet, u kojem samo 'Ja' može iskusiti sebe, treba nazvati gornjim duhovnim svijetom. Iz ovog svijeta, oblast misaone supstancijalnosti i dalje se pojavljuje kao vanjski svijet. Kada je nadosjetilna svijest smještena u ovaj svijet, ona ima iskustvo koje se može okarakterizirati na sljedeći način. Do ove karakterizacije se dolazi prateći nadosjetilnu svijest kroz različite stupnjeve. Ako se duša osjeća u svom eterskom tijelu i ako su joj okolina elementarni procesi i bića, tada zna da je izvan fizičkog tijela; ali to fizičko tijelo i dalje postoji kao entitet, iako gledano izvana pokazuje da je preobraženo. Ono se pred pogledom duha u određenoj mjeri rastapa na jedan dio, koji se predstavlja kao izraz djela duhovnih bića koja su djelovala od početka zemaljske egzistencije do danas, i na drugi dio, koji je izraz nečega što je već bilo prisutno za vrijeme stanja Zemlje kao starog Mjeseca. To ostaje tako sve dok svijest doživljava sebe samo u elementarnom svijetu. U tom svijetu čovjek može postati svjestan kako je čovjek kao fizičko biće formiran tijekom stanja starog Mjeseca. Kada svijest uđe u duhovni svijet, od fizičkog tijela se dio odvaja. To je ono što je formirano tijekom stanja Mjeseca djelovanjem duhovnih bića. Ali još ostaje jedan dio. To je onaj koji je već bio prisutan tijekom stanja Sunca, kao fizičko biće čovjeka u to vrijeme. Ali nešto od ovog fizičkog bića ipak ostaje, ako se sa stajališta duhovnog svijeta, promatra ono što se dogodilo kroz djelovanje duhovnih bića tijekom razdoblja Sunca. Ono što je ostalo najprije se otkriva kao djelovanje duhovnih bića iz gornjeg duhovnog svijeta. Otkriva se kao već prisutno na početku razdoblja Sunca. Moramo se vratiti na stanje Zemlje prije njenog stanja Sunca. U mojoj knjizi *Tajna znanost* pokušao sam opravdati zašto se to stanje Zemlje može nazvati 'stanje Saturna'. U tom smislu Zemlja je bila Saturn prije nego što je postala Sunce. I kroz djelovanje duhovnih bića, tijekom tog stanja Saturna, iz općeg procesa svijeta pojavili su se prvi rudimenti fizičkog ljudskog tijela. To je zatim tijekom sljedećih perioda Sunca, Mjeseca i Zemlje, preobraženo djelovanjem drugih duhovnih bića i tako je formirano današnje fizičko ljudsko tijelo.

O istinskom 'Ja' čovjeka

Ako duša doživljava sebe u astralnom tijelu, i bića-misli ima kao svoje okruženje, tada ona zna da je izvan fizičkog a također i elementarnog svijeta. Ali tada osjeća i kako njeno mišljenje, osjećaji i volja, pripadaju ograničenom području svijeta, dok njezino biće može obuhvatiti i više od onoga što joj je u toj oblasti dodijeljeno. Duša koja je postala vidovita može sebi reći unutar duhovnog svijeta: u svijetu osjetila ograničena sam na ono što mi fizičko tijelo dopušta promatrati; u elementarnom svijetu ograničena sam eterskim tijelom; u duhovnom svijetu ograničena sam činjenicom da sam, da tako kažem, na otoku svijeta i svoje duhovno postojanje mogu osjetiti samo do njegovih obala; iza ovih obala je svijet koji bih mogla opaziti kad bih se probila kroz veo koji su pred mojim duhovnim okom istkala djela misaonih bića. Duša se može probiti kroz ovaj veo dok nastavlja razvijati sposobnost predanosti koja je neophodna već za život u elementarnom svijetu. Ona treba povećati svoje snage, kako one rastu kroz njena iskustva u fizičkom, osjetilnom svijetu, kako bi bila zaštićena od prigušenja, zamagljivanja, čak i poništenja svijesti u nadosjetilnim svjetovima. U fizičkom, osjetilnom svijetu, duša treba samo snagu koja joj je prirodno dana, bez vlastitog rada, kako bi mogla doživjeti misli u sebi. U elementarnom svijetu misli se spuštaju do doživljaja sličnih snovima koji se, čim se pojave, odmah zaboravljaju, odnosno uopće nisu svjesni, ako duša prije ulaska u ovaj svijet ne radi na jačanju svog unutarnjeg života. Da bi to učinila, mora posebno ojačati svoju snagu volje, jer u elementarnom svijetu misao nije više samo misao; ona ima unutarnju aktivnost, vlastiti život. Mora je čvrsto držati volja, ako se neće povući iz sfere svijesti. U duhovnom svijetu misli su potpuno neovisna živa bića. Ako se želi da ostanu u svijesti, duša mora biti toliko ojačana da u sebi razvije snagu koju fizičko tijelo razvija u osjetilnom svijetu, te etersko tijelo kao simpatije i antipatije u elementarnom svijetu. U duhovnom svijetu se svega toga mora odreći. Iskustva osjetilnog svijeta i elementarnog svijeta prisutna su joj samo kao sjećanja. I ona sama je izvan ta dva svijeta. Oko nje je duhovni svijet. U početku to ne ostavlja nikakav dojam na astralno tijelo. Duša mora naučiti živjeti sama od svojih sjećanja. Sadržaj svijesti isprva je samo ovo: 'Postojala sam, i sada se suočavam s ništavilom'. Ali kada sjećanja dolaze iz takvih iskustava duše koja nisu samo slike osjetilnih ili elementarnih procesa, već predstavljaju slobodna misaona iskustva njima potaknuta, tada u duši počinje misaoni razgovor između sjećanja i pretpostavljenog 'ništavila' duhovnog okruženja. A ono što nastaje kao rezultat tog razgovora postaje svijet predodžbi u svijesti astralnog tijela. Snaga koju duša treba u ovom trenutku svog razvoja je ta da bude sposobna stajati i izdržati na obali svijeta koji je do sada poznavala, i suočiti se s tobožnjim ništavilom. U životu duše, ovo pretpostavljeno ništavilo za dušu je stvarno ništavilo. Ali duša iza sebe još uvijek ima svijet svojih sjećanja, da

tako kažem. Može se držati tih sjećanja. Može u njima živjeti. I što više u njima živi, to više jača snage astralnog tijela. S ovim jačanjem, međutim, počinje razmjena između prijašnje egzistencije i bića duhovnog svijeta. Tom razmjenom ona uči sebe osjećati kao astralno biće. Izrazom koji odgovara starim tradicijama može se reći: ljudska duša sebe doživljava kao astralno biće unutar kozmičke Riječi. Kozmička Riječ označava misaona djela misaonih bića, koja se odvijaju u duhovnom svijetu poput razgovora živih duhova. Ali definitivno na takav način da su ti duhovni razgovori za duhovni svijet isto ono što su djela za fizički svijet.

Ako duša sada želi prijeći u gornji duhovni svijet, mora vlastitom voljom izbrisati svoja sjećanja iz fizičkog i elementarnog svijeta. Ona to može učiniti samo kada iz govora duhova stekne sigurnost da neće potpuno izgubiti svoju egzistenciju ako uništi sve u sebi što joj je do sada davalo svijet o toj egzistenciji. Duša zapravo mora stajati pred duhovnim ponorom i zgrabiti impuls da zaboravi svoju volju, osjeća je i misli. Mora se u svojoj svijesti odreći svoje prošlosti. Ovu odluku, koja je ovdje nužna, mogli bismo nazvati dovođenjem do potpunog spavanja svijesti vlastitom voljom, a ne uvjetima fizičkog ili eterskog tijela. O toj se odluci mora razmišljati tako da ona nema za cilj izazvati istu svijest koja je bila tu nakon stanke nesvijesti, nego da kroz nju uroni u zaborav vlastitom voljnom odlukom. Mora se imati na umu da ovaj proces nije moguć ni u fizičkom ni u elementarnom svijetu, već samo u duhovnom svijetu. U fizičkom svijetu moguće je uništenje, koje se pojavljuje kao smrt; u elementarnom svijetu nema smrti. Čovjek, u mjeri u kojoj pripada elementarnom svijetu, ne može umrijeti, može se samo preobraziti u drugi entitet. U duhovnom svijetu, u strogom smislu riječi, također nije moguća definitivna preobrazba; jer u što god se ljudsko biće preobrazilo, doživljena prošlost otkriva se u duhovnom svijetu kao vlastito svjesno postojanje. Ako ovo zapamćeno postojanje unutar duhovnog svijeta treba nestati, tada ga duša mora potopiti u zaborav putem odluke volje. Nadosjetilna svijest može doći do ove odluke kada osvoji potrebnu snagu duše. Kad se to dogodi, iz samoinduciranog zaborava izranja prava bit 'Ja'. Okruženje gornjeg duhovnog svijeta daje duši spoznaju ovog 'istinskog Ja'. Baš kao što nadosjetilna svijest može sebe doživjeti u eterskom i astralnom tijelu, ona sebe također može doživjeti u 'pravom Ja'.

Ovo 'pravo Ja' nije proizvod duhovne percepcije; prisutno je u dubini svake ljudske duše. Nadosjetilna svijest doživljava svjesno ono što nije svjesna činjenica za svaku ljudsku dušu, a pripada prirodi svake duše.

Nakon fizičke smrti čovjek postupno prelazi u duhovno okruženje. U njemu se prvo pojavljuje njegovo biće sa sjećanjima iz svijeta osjetila. Iako nema potporu fizičkog, osjetilnog tijela, on još uvijek može svjesno živjeti u tim sjećanjima, jer se u njih ugrađuju odgovarajuća misaona bića, tako da sjećanja više nemaju puko sjenovito postojanje kakvo im je svojstveno u

fizičkom, osjetilnom svijetu. I u određenoj točki vremena između smrti i novog rođenja, misaona bića u duhovnom okruženju su toliko moćna da se opisani zaborav tada događa bez ikakvog impulsa volje. I time nastaje život u 'pravom Ja'. Vidovita svijest, jačajući život duše, kao slobodno djelovanje duha ostvaruje ono što je, da tako kažemo, prirodna pojava između smrti i ponovnog rođenja. Ipak, unutar fizičkog, osjetilnog iskustva, sjećanje na prethodne zemaljske živote nikada se ne može pojaviti ako unutar ovog zemaljskog života predodžbe nisu bile usmjerene na duhovni svijet. Za nešto se mora znati unaprijed, o čemu kasnije nastaje jasno prepoznatljivo sjećanje. Dakle, osoba također mora steći znanje o sebi kao duhovnom biću u jednom zemaljskom životu, da bi s pravom očekivala da se može sjetiti prethodnog u sljedećem zemaljskom životu. Ali to znanje ne mora biti stečeno kroz vidovitost. Svatko tko putem vidovitosti stekne neposredno znanje o duhovnom svijetu, u životu koji slijedi nakon što je to znanje stekao, može se sjećati prethodnog iskustva u duši na isti način na koji se sjećanje na osobno iskustvo predstavlja u osjetilnoj egzistenciji. Tko god prodre u znanost duha s razumijevanjem, čak i bez duhovne percepcije, ovo sjećanje će doživjeti na takav način, da se u osjetilnoj egzistenciji ono može usporediti s događajem čiji smo samo čuli opis.

Sažetak prethodno navedenog

Čovjek u sebi nosi 'pravo Ja' koje pripada gornjem duhovnom svijetu. Ovo 'pravo Ja' skriveno je u osjetilnom svijetu kroz iskustva mišljenja, osjećaja i volje. Čak i u duhovnom svijetu, čovjek postaje svjestan svog 'pravog Ja' tek kada izbriše sjećanja na sve što može doživjeti svojim mišljenjem, osjećajem i voljom. Iz zaborava doživljenog u osjetilnom, elementarnom i duhovnom svijetu, izranja spoznaja o 'pravom Ja'.

Fizičko, osjetilno ljudsko tijelo otkriva svoju pravu prirodu kada ga duša gleda iz gornjeg duhovnog svijeta. Tada postaje očito da je prvu dispoziciju primio iz općeg procesa svijeta u stanju Saturna koje je prethodilo zemljinom stanju Sunca. Zatim se razvilo kroz stanja Sunca, Mjeseca i Zemlje, u ono što je sada kao fizičko ljudsko tijelo.

Prema onome što je gore rečeno, može se shematski sagledati cjelokupno biće čovjeka:

1. *Fizičko tijelo u fizičko-osjetilnom okruženju.* Kroz njega se čovjek prepoznaje kao samostalan entitet (Ja). Ovo fizičko tijelo formirano je, na svom prvom početku od univerzalne kozmičke esencije tijekom davno prošlog Saturnovog razdoblja Zemlje, i postalo je ono što je sada kroz razvoj u četiri planetarne preobrazbe Zemlje.
2. *Suptilno, etersko tijelo u elementarnom okruženju.* Kroz njega se čovjek prepoznaje kao član zemaljskog životnog tijela. U prvom obliku je nastalo tijekom davno prošlog zemljinog stanja Sunca, i kroz svoj razvoj tijekom tri planetarne preobrazbe Zemlje postalo je ono što sada jest.
3. *Astralno tijelo u duhovnom okruženju.* Kroz njega je čovjek član duhovnog svijeta. U njemu leži 'drugo Ja' čovjeka, koje se izražava u ponavljanim zemaljskim životima.
4. *'Pravo Ja' u gornjem duhovnom okruženju.* U tome se čovjek nalazi kao duhovno biće čak i onda kada sva iskustva osjetilnog, elementarnog i duhovnog svijeta, to jest, sva iskustva osjetila, mišljenja, osjećaja i volje, postanu žrtvom zaborava.

Napomene o odnosu onoga što je opisano u ovoj knjizi prema prezentaciji u mojoj 'Teozofiji' i 'Tajnoj znanosti'

Nazivi koji bi trebali izraziti iskustva ljudske duše u elementarnom i duhovnom svijetu morat će se prilagoditi posebnostima tih iskustava. Kad se stvari tako imenuju, treba uzeti u obzir da se čak i u elementarnom svijetu iskustvo odvija na sasvim drugačiji način nego u svijetu osjetila. To iskustvo se temelji na sposobnosti duše da se preobrazi i njenom promatranju simpatija i antipatija. Imenovanje će nužno morati poprimiti nešto od promjenjive prirode ovih iskustava. Neće moći biti tako kruto kakvo mora biti za svijet osjetila. Tko to po prirodi stvari ne uzme u obzir, lako će naći proturječnost u nazivima u ovom spisu i u mojoj 'Teozofiji' i 'Tajnoj znanosti'. Proturječe je razriješeno kada se uzme u obzir da su u ova dva spisa imena odabrana na takav način da karakteriziraju dušu tijekom njenog punog razvoja između rođenja (začeća) i smrti s jedne strane, i između smrti i rođenja s druge strane. Ovdje su međutim, nazivi odabrani s obzirom na iskustva koja vidovita svijet ima kada uđe u elementarni svijet i duhovne oblasti.

Iz 'Teozofije' i 'Tajne znanosti' može se vidjeti da ubrzo nakon odvajanja fizičkog, osjetilnog tijela od duše smrću, ono tijelo koje se u ovom spisu naziva etersko, također se odvaja od nje. Duša tada prije svega živi u entitetu koji je ovdje označen kao astralno tijelo. Etersko tijelo, nakon što se odvoji od duše, preobražava se unutar elementarnog svijeta. Prelazi u bića koja tvore ovaj elementarni svijet. U ovu preobrazbu eterskog tijela ljudska duša više nije uključena. Ali duša, kao njen vanjski svijet, doživljava događaje ovog elementarnog svijeta nakon smrti. Ovo iskustvo elementarnog svijeta izvana opisano je u 'Teozofiji' i 'Tajnoj znanosti' kao prolazak duše kroz svijet duša. Stoga se mora shvatiti da je ovaj svijet duša isti kao i onaj koji se, sa stajališta nadosjetilne svijesti, naziva elementarnim svijetom. – Kada se duša odvoji od svog astralnog tijela u vremenu između smrti i rođenja - u smislu onoga što je opisano u mojoj 'Teozofiji' - ona nastavlja živjeti u biću koje je ovdje opisano kao 'pravo Ja'. Astralno tijelo tada prolazi kroz ono što je ovdje okarakterizirano kao 'zaborav', jer duša više nije s njim. Ono uranja u svijet u kojem nema ničega što se osjetilima može opaziti ili doživjeti na isti način kao volja, osjećaji i mišljenje, koje čovjek razvija u svom fizičkom tijelu. Duša koja nastavlja postojati u 'pravom Ja' tada kroz ovaj svijet živi kao kroz vanjski svijet. Ako netko želi okarakterizirati iskustvo u ovom vanjskom svijetu, može to učiniti kao što je učinjeno u 'Teozofiji' i 'Tajnoj znanosti' u opisu prolaska kroz 'oblast duha'. Duša koja sebe doživljava u 'pravom Ja', tada oko sebe unutar duhovnog svijeta ima ono što je u njoj formirano kao iskustvo duše tijekom osjetilne egzistencije. Unutar svijeta koji je ovdje opisan kao svijet misaonih živih bića, duša između smrti i novog rođenja

pronalazi sve što je iskusila u unutarnjem biću kroz osjetilnu percepciju i kroz svoje mišljenje, osjećaje i volju.

Pogovor novom izdanju (1918.)

Ako duša želi steći sposobnost prodiranja u nadosjetilni svijet, mora prvo ojačati svoje snage razvijanjem unutarnje aktivnosti koja se u osnovi sastoji od predodžbi. Ali to predočavanje ne smije se vježbati samo u snazi koja se razvija u običnoj svijesti u vezi sa, i pratećim osjetilnim opažanjem. Postoje predodžbe puno manje snage od percepcije. Ako se samo prakticira tom snagom, nikada se ne bi mogla razviti sposobnost za ulazak duše u nadosjetilni svijet. Iako ostaje kao predodžba, mora se ojačati do snage same percepcije, ne mora ostati u sjenovitom tkanju onoga što je vidljivo. Mora se kondenzirati u jasnoću, u slikovnu kvalitetu. Čovjek stvara žive slike. Ali nije važno zadržati se u tim slikama snagom svoje duše. Čovjek skreće pozornost sa slika na vlastitu aktivnost stvaranja slika. Kroz to se nalazimo u iznutra ojačanoj samosvijesti; ali također se primjećuje, ako je netko nastavio s ovom unutarnjom vježbom duše tjednima, mjesecima, ili čak i dulje, da je došao u kontakt s nadosjetilnim svijetom kroz ovo shvaćanje vlastite osnažene samosvijesti. Prvi kontakt je kaotičan, onaj koji se doživljava kao u općenitim emotivnim dojmovima. Postupno, međutim, iz kaotičnog izranja diferencirani objektivni svijet slika. Čovjek postaje svjestan da se kroz praksu stvaranja slika osposobio za vanjsku duhovnu stvarnost koja osnaženom samosviješću plete slike koje se u vlastitom otkrivanju predstavljaju kao slike objektivnog, nadosjetilnog svijeta. (Preciznije opisano, to je iskustvo ljudske duše sa slikovitim mrežama na koje duša nailazi na svom putu u duhovni svijet i o kojima se govori dosta ranije u ovoj knjizi.) Ali oni koji teže nadosjetilnoj svijesti i vizualiziraju te procese u jasnom unutarnjem iskustvu, nepogrešivo imaju mogućnost prepoznavanja stvarnosti u polju nadosjetilnog i razlikovanja od pukih iluzija varljive mašte.

Ranije u ovom dokumentu kaže se da su slike svijesti na početku nadosjetilnog iskustva 'poput zastora koji duša postavlja pred nadosjetilnim svijetom kada osjeti da ih njime dodiruje'. O takvom 'zastoru' se mora govoriti. Jer u početku slike služe samo za uzdizanje vlastite samosvijesti u nadosjetilni svijet. Kroz njih se čovjek osjeća kao duhovno biće, ali kroz njih još ne vidi objektivni, nadosjetilni vanjski svijet. Kao da netko ima oči u svom osjetilnom tijelu, koje sigurno osjeća kao dio vlastitog organizma, ali koje same po sebi nisu osvjetljene, tako da vanjski svijet ne može ispoljiti svoje djelovanje na njih. Treba dopustiti da slike koje se tkaju u duši postanu duhovno prozirne kroz stalnu aktivnost u njima. One to postaju malo po malo kroz vlastiti razvoj. One ostaju takve da ih čovjek ne vidi nego samo osjeća kako žive u duši, ali kroz njih spoznaje bit nadosjetilne stvarnosti.

Pri ulasku u nadosjetilni svijet, jedan od prvih dojmova je da čovjek vidi sebe povezanog u simpatijama i antipatijama s bićima ovoga svijeta kroz

samosvijest koja je uzdignuta u ovaj svijet. Iz tako stečenih iskustava primjećuje se da se također mora napustiti fizički svijet s obzirom na vlastite predodžbe ako se doista želi ući u nadosjetilni svijet. Čovjek može dobro opisati ono što vidi u nadosjetilnom pomoću prikaza preuzetih iz fizičkog svijeta. Može se reći, naprimjer, da se biće otkriva kroz fenomen boje. Međutim, svatko tko prihvaća takve opise nadosjetilnog entiteta nikada ne bi trebao zanemariti činjenicu da kada pravi duhovni istraživač opisuje takvu boju, on misli da on doživljava nešto što u duši na isti način doživljava kao i percepciju relevantne boje kroz osjetilnu svijest. Tko svojim opisom želi izraziti da pred sviješću ima nešto što je isto što i osjetilna boja, nije duhovni istraživač, već vizionar ili halucinira. Ali s iskustvima simpatije i antipatije čovjek stvarno ima prve nadosjetilne dojmove percepcije nadosjetilnog svijeta pred sobom. – Postoje ljudi koji su razočarani činjenicom da im duhovni istraživač mora reći da kada se izražava kroz predodžbe koje su preuzete iz osjetilnog iskustva, misli samo na ilustraciju onoga što vidi. Jer takvi ljudi zapravo ne teže upoznati nadosjetilni svijet koji je različit od osjetilnog, nego u nadosjetilnom žele prepoznati izvjesnog dvojnika osjetilnog. Ovo nadosjetilno bi trebalo biti finije, 'eteričnije' od osjetilnog; ali za ostalo, ne bi trebalo zahtijevati da se mora shvatiti predodžbama koje nisu one osjetilne. Ali ako stvarno želite pristupiti duhovnom svijetu, morate se naviknuti na stjecanje novih predodžbi. Svatko tko samo želi zamisliti razvodnjenu, maglovitu sliku osjetilnog svijeta, ne može shvatiti nadosjetilno.

Moć pamćenja, koja igra istaknutu ulogu u duševnom životu obične svijesti, ne smatra se uvježbanom ljudskom sposobnošću u opažanju nadosjetilnog svijeta. (To treba uzeti u obzir kako ne biste krivo shvatili ono što je rečeno ranije u ovom dokumentu.) Ljudska duša ima ovu moć pamćenja u svom životu u fizičkom svijetu, na način da svoje aktivnosti u njemu obavlja kroz svoju tjelesnu organizaciju. Kad se duša uzdignuta u nadosjetilni svijet, suoči s bićima i događajima ovoga svijeta, ona ne koristi moć pamćenja. Isprva bi samo gledala ono što je pred njom u ovom svijetu, bez ikakvog sjećanja na dojmove koji su ostali kad bi ponovno zaronila u svoje tijelo. Ali tu ne staje. Duša sa sobom nosi odjek sposobnosti pamćenja iz svog iskustva u fizičkom svijetu, i kroz to je sposobna u nadosjetilnom iskustvu spoznati: ista sam ovdje u duhu kao što sam tamo u osjetilnom. Ta joj je sposobnost pamćenja nužna, jer bi inače izgubila vezu u svojoj samosvijesti. Osim toga, međutim, samosvijest uzdignuta u nadosjetilni svijet također stječe sposobnost preobrazbe dojmova doživljenih u ovom svijetu, na takav način da oni u tijelu stvaraju utiske iste vrste kao i osjetilni dojmovi fizičkog svijeta. I to omogućuje duši da zadrži neku vrstu sjećanja na ono što je iskusila u nadosjetilnom. Inače bi ovo iskustvo uvijek bilo zaboravljeno. Ali dok dojmovi fizičkog svijeta utječu na ljudsko biće na takav način da ih se ono kasnije može sjetiti kroz ono što su u njemu izazvali, on mora u oblasti nadosjetilnog sa samim iskustvima provesti takav proces koji

mu omogućuje da kasnije o njima zna i u običnoj svijesti. U nadosjetilnim iskustvima sve se mora odvijati u punom svijetlu svijesti. Ipak, duhovni istraživač ima poteškoća u sjećanju svojih iskustava stečenih u nadosjetilnom. On ne može lako reći drugim ljudima 'samo napamet' ono što zna; kada se to od njega traži, često je prisiljen u svojoj duši obnoviti uvjete pod kojima je doživio iskustvo koje treba opisati, kako bi ponovno vidio ono što je vidio, ako želi o tome govoriti.

Odnos slika doživljenih u nadosjetilnom prema stvarnosti koja im odgovara (vidi ranije u ovoj knjizi) nije tako jednostavan proces kao odnos duševnog dojma prema osjetilnom objektu ili procesu. U nadosjetilnom, svijest mora u potpunosti prozreti ovaj odnos. Nije kao da imate stol ispred sebe. Tu pred dušom stoji stol; ono što se u njoj pritom zbiva uopće ne živi ili je posve zasjenjeno u njezinoj svijesti. Pri percipiranju nadosjetilnog bića, osoba ima u svojoj samosvijesti iskustvo slično emocionalnom doživljaju te slike, čak i ako je slika učinjena 'prozirnom' na gore opisan način. I baš zato što se s nadosjetilnom sviješću potpuno uranja u to emocionalno iskustvo, pred dušom se pojavljuje stvarnost čiji se doživljaj može i mora jasno razlikovati od doživljaja slike. Ta se dva iskustva ne smiju preplitati jedno s drugim. Jer tu leži izvor iluzija o onome što netko doživljava.